

Isma'il R. al-Faruqi

Η ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

OCCASIONAL PAPER 21

Η ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Η Ουσία του Ισλαμικού Πολιτισμού (Greek)
Isma'il R. al-Faruqi

Copyright © Center for Advanced Studies and the International Institute of Islamic Thought (IIIT), First Edition 1445AH / 2023CE

ISBN: 978-9926-471-86-6 Paperback

Μετάφραση στα ελληνικά από τον αγγλικό τίτλο:
The Essence of Islamic Civilization (Occasional Paper 21)
Ismā'il R. al Fārūqī

Copyright © The International Institute of Islamic Thought (IIIT), First Edition
1434AH / 2013CE

ISBN: 978-1-56564-597-4 Paperback

IIIT	IIIT London Office
P.O. Box 669	P.O. Box 126
Herndon, VA 20172, USA	Richmond, Surrey
www.iiit.org	TW9 2UD, UK
	www.iiituk.com

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	Tijana Prodanović
ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ	Champil Serif Damadoglou
ДТР КΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	Rešad Grbović
ΕΚΔΟΤΗΣ	Centar za napredne studije
	Marka Marulića 2C, 71000 Sarajevo
	www.cns.ba / cns.sarajevo@gmail.com

ΕΚΤΥΠΩΣΗ Dobra knjiga d.o.o. Sarajevo

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος δημοσίευσης και πνευματικών δικαιωμάτων! Κανένα μέρος αυτού του βιβλίου δεν επιτρέπεται να αναπαραχθεί, σε οποιαδήποτε μορφή ή με οποιοδήποτε μέσο, συμπεριλαμβανομένης της φωτοτυπίας, χωρίς την προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη, εκτός από τους σκοπούς κριτικών άρθρων και επαγγελματικών κριτικών στις οποίες επιτρέπονται σύντομα αποσπάσματα. Επίσης δεν επιτρέπεται η αποθήκευση σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων και η δημοσίευση της εργασίας στο Διαδίκτυο από τρίτους.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28:008

AL-Faruqi, Isma'il R.
E oysia toy islamikoy politismoy / Isma'il R. al-Faruqi ; metaphrase Tijana Prodanović. - Sarajevo :
Centar za napredne studije, 2023. - 44 str. ; 21 cm

Prijevod djela: The essence of Islamic civilization. - Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-471-86-6
COBISS.BH-ID 56281862

Isma'il R. al-Faruqi

Η ΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Μετάφραση
Tijana Prodanović

Σεράγεβο, 2023.

Το βιβλίο εκδόθηκε με την υποστήριξη του
Διεθνούς Ινστιτούτου του Ισλαμικής Σκέψης (IIIT).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογος	7
Η Ουσια του Ισλαμικου Πολιτισμο	9
Το Tawhid ως Κοσμοθεωρία	11
Το Tawhid ως η Ουσία του Πολιτισμού	19

Προλογος

Το Διεθνές Ινστιτούτο Ισλαμικής Σκέψης παρουσιάζει με μεγάλη χαρά το έργο «Η Ουσία του Ισλαμικού Πολιτισμού» του Isma'il R. al-Faruqi της έκδοσης *Ocassional paper* 21. Πρωτοεκδόθηκε ως το τέταρτο κεφάλαιο του «Πολιτιστικού Άτλαντα του Ισλάμ» του Isma'il R. al-Faruqi και της Lois Lamya al-Faruqi (1986) και διετέλεσε μέρος ενός επίσημου και μνημειακού έργου, το οποίο παρουσιάζει την ολοκληρωμένη κοσμοθεωρία του Ισλάμ, τα πιστεύω του, τις παραδόσεις του και τη θέση του στον κόσμο. Πέρα από τους εικονογραφημένους χάρτες και δύο αραβουργήματα, όλες οι υπόλοιπες εικόνες έχουν ανανεωθεί και δεν είναι αυτές του πρωτότυπου.

Ο καθηγητής Isma'il R. al-Faruqi (1921-1986) ήταν ένας παλαιστίνιο-αμερικανός φιλόσοφος, οραματιστής και αυθεντία στη συγκριτική θρησκεία. Ένας μεγάλος σύγχρονος μελετητής του Ισλάμ, του οποίου η μελέτη περικλείει όλο το φάσμα των ισλαμικών σπουδών, καλύπτοντας τμήματα όπως τη μελέτη της θρησκείας, την ισλαμική σκέψη, την προσέγγιση στη γνώση, την ιστορία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση, τον διαθρησκευτικό διάλογο, την αισθητική, την ηθική, την πολιτική, την οικονομία και την επιστήμη. Αναμφίβολα, ο al-Faruqi ήταν ένας από τους

μεγάλους μουσουλμάνους μελετητές του 20ού αιώνα. Σε αυτή τη μελέτη, παρουσιάζει τη σημασία και το μήνυμα του Ισλάμ στον ευρύτερο κόσμο, δείχνοντας προς το tawhid (την ενότητα του Θεού) ως την ουσία και την πρώτη καθοριστική αρχή που δίνει στον ισλαμικό πολιτισμό την ταυτότητά του.

Το ΔΙΙΣ, που ιδρύθηκε το 1981, έχει υπηρετήσει ως ένα μείζον κέντρο υποστήριξης για σημαντικές επιστημονικές προσπάθειες βασισμένες στο ισλαμικό όραμα, στις αξίες του, και τις αρχές του. Το ερευνητικό πρόγραμμα του ινστιτούτου, τα σεμινάρια και οι συσκέψεις του κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια έχουν ως αποτέλεσμα την έκδοση πάνω από τετρακοσίων τίτλων στα Αγγλικά και τα Αραβικά, πολλά εκ των οποίων έχουν μεταφραστεί και σε άλλες κύριες γλώσσες.

Anas S. Al-Shaikh-Ali

Ακαδημαϊκός Σύμβουλος, ΔΙΙΣ Λονδίνου

Η Ουσια του Ισλαμικου Πολιτισμου

Δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία ότι η ουσία του ισλαμικού πολιτισμού είναι το Ισλάμ ή ότι η ουσία του Ισλάμ είναι το tawhid, το να επιβεβαιώνεις ότι ο Αλλάχ είναι ο Ένας, ο απόλυτος, ο υπερβατικός δημιουργός, Κύριος και Άρχων όλης της ύπαρξης.

Αυτές οι δύο θεμελιώδεις προϋποθέσεις είναι αυτονόητες. Δεν έχουν αμφισβητηθεί ποτέ από αυτούς που ανήκαν σε αυτόν τον πολιτισμό ή που έλαβαν μέρος σε αυτόν. Και μόνο πολύ πρόσφατα κάποιοι ιεραπόστολοι, Ανατολιστές και άλλοι διερμηνείς του Ισλάμ τις υπέβαλαν σε αμφιβολίες. Ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου, οι Μουσουλμάνοι είναι βέβαιοι και έχουν αποδείξεις, ότι ο ισλαμικός πολιτισμός έχει ουσία και ότι αυτή η ουσία είναι γνωστή και ικανή να αναλυθεί ή να περιγραφεί, ότι είναι tawhid.¹ Η ανάλυση του tawhid ως ουσία, ως η πρώτη προσδιοριστική αρχή του ισλαμικού πολιτισμού, είναι το αντικείμενο αυτού του κεφαλαίου.

1 Βλέπε την αναίρεσή μου για τους ανατολιστές, οι οποίοι αμφιβάλλουν για το αν το Ισλάμ έχει κάποια ουσία η οποία να είναι γνωστή ή που να μπορεί να γίνει γνωστή, στο «Η Ουσία της θρησκευτικής Εμπειρίας στο Ισλάμ», Numen, 20 (1973), σελ. 186-201.

Το tawhid είναι αυτό που δίνει στον ισλαμικό πολιτισμό την ταυτότητά του, η οποία συνδέει όλα τα συστατικά του και από αυτά φτιάχνει ένα αναπόσπαστο, οργανικό σώμα το οποίο αποκαλούμε πολιτισμό. Το να συνδέει μεταξύ τους ασύνδετα στοιχεία, η ουσία του πολιτισμού -σε αυτή την περίπτωση το tawhid- τα αποτυπώνει με το δικό του καλούπι. Τα αναπλάθει ώστε να εναρμονιστούν και να στηρίξουν μαζί άλλα στοιχεία. Χωρίς απαραίτητα να αλλάζει τη φύση τους, η ουσία μεταμορφώνει τα στοιχεία, δημιουργώντας έναν πολιτισμό, δίνοντάς τους τον νέο τους χαρακτήρα ως συστατικό αυτού του πολιτισμού. Το εύρος της μετατροπής μπορεί να διαφέρει από ελάχιστο ως δραστικό, ανάλογα με το πόσο σχετική είναι η ουσία με τα διαφορετικά στοιχεία και τις λειτουργίες τους. Η σχετικότητα αυτή ξεχώρισε εμφανώς στη σκέψη των μουσουλμάνων παρατηρητών των φαινομένων του πολιτισμού.

Αυτός είναι ο λόγος που χρησιμοποίησαν το tawhid ως τίτλο στα πιο σημαντικά έργα, και τύπωσαν όλα τα θέματα υπό την αιγίδα του. Θεώρησαν το tawhid ως την πιο θεμελιώδη αρχή η οποία περιλαμβάνει ή καθορίζει όλες τις άλλες αρχές. Και βρήκαν στη βάση της την αρχέγονη πηγή που καθορίζει όλα τα φαινόμενα του ισλαμικού πολιτισμού.

Εκφρασμένο παραδοσιακά και απλά, το tawhid είναι η πεποίθηση και η μαρτυρία ότι «δεν υπάρχει άλλος Θεός, εκτός από τον Θεό». Αυτή η αρνητική δήλωση, σύντομη, στα ακραία όρια της συντομίας, μεταφέρει τα μεγαλύτερα και τα πιο πλούσια νοήματα σε όλο το Ισλάμ. Καμιά φορά, ένας ολόκληρος πολιτισμός, ή μία ολόκληρη ιστορία, βρίσκεται συμπιεσμένη σε μία πρόταση. Αυτή είναι βεβαίως και η περίπτωση του kalimah (δήλωση) ή shahadah (μαρτυρία) του Ισλάμ. Όλη η ποικιλία, ο πλούτος και η ιστορία, η κουλτούρα και η μάθηση, η σοφία και ο πολιτισμός του Ισλάμ είναι συμπιεσμένα σε αυτή τη συντομότερη των προτάσεων: *La ilaha illa Allah*.

Το Tawhid ως Κοσμοθεωρία

Το tawhid είναι μία γενική οπτική της πραγματικότητας, της αλήθειας, του κόσμου, του χώρου και του χρόνου, της ανθρώπινης ιστορίας. Ως τέτοιο, περιλαμβάνει τις παρακάτω αρχές:

Δυϊκότητα

Η πραγματικότητα αποτελείται από δύο γενικές τάξεις, Θεϊκή ή μη Θεϊκή, Δημιουργός και δημιουργία. Η πρώτη τάξη έχει μόνο ένα μέλος, τον Αλλάχ, τον απόλυτο και Παντοδύναμο.

Αυτός και μόνο είναι Θεός, αιώνιος, Δημιουργός, υπερβατικός. Τίποτα δεν μοιάζει με Αυτόν. Παραμένει για πάντα απόλυτα μοναδικός, χωρίς εταίρους και συνεργάτες. Η δεύτερη είναι η τάξη του χωροχρόνου, της εμπειρίας, της δημιουργίας. Περιλαμβάνει όλα τα πλάσματα, τον εμπράγματο κόσμο, τα φυτά και τα ζώα, τους ανθρώπους, τα πνεύματα και τους αγγέλους, τον ουρανό και τη γη, τον παράδεισο και την κόλαση και όλο τους το γίνεσθαι από την αρχή της ύπαρξής τους. Οι δύο τάξεις του Δημιουργού και της δημιουργίας είναι εντελώς και απολύτως ανόμοιες όσον αφορά το είναι τους, την

οντολογία τους, την ύπαρξή τους και την σταδιοδρομία τους. Είναι για πάντα αδύνατον η μία να ενωθεί, να συνενωθεί, να μπερδευτεί ή να μεταγιστεί στην άλλη. Ούτε ο Δημιουργός μπορεί να μεταμορφωθεί οντολογικά ώστε να γίνει πλάσμα, ούτε το πλάσμα μπορεί να υπερβεί ή να μεταμορφωθεί ώστε να γίνει κατά οποιονδήποτε τρόπο ο Δημιουργός.²

Ιδεατισμός

Η σχέση μεταξύ των δύο τάξεων της πραγματικότητας είναι ιδεατική στη φύση της. Το σημείο αναφοράς της στον άνθρωπο είναι η ικανότητα κατανόησης. Ως όργανο και κοιτίδα γνώσης, η κατανόηση περιλαμβάνει όλες τις γνωσιολογικές λειτουργίες της μνήμης, της φαντασίας, της λογικής, της παρατήρησης, της διαίσθησης, της σύλληψης και ούτω καθεξής.

2 Από αυτήν την άποψη, το tawhid διαχωρίζει τον εαυτό του από τον Σουφισμό και κάποιες σχέτες του Ινδουισμού, όπου η πραγματικότητα του κόσμου διαλύεται στον Θεό. Και ο Θεός γίνεται η μοναδική πραγματικότητα, το μόνο υπαρκτό. Από αυτήν την οπτική, τίποτα στην πραγματικότητα δεν υπάρχει, εκτός από τον Θεό. Τα πάντα είναι μία οφθαλμαπάτη. Και η ύπαρξή της είναι μη πραγματική. Το tawhid έρχεται σε αντίθεση εξίσου με τις αρχαίες αιγυπτιακές, ελληνικές και τασίστικές απόψεις που κινούνται σε μια κατεύθυνση εκ διαμέτρου αντίθετη με αυτήν της Ινδίας. Κατ' αυτήν την άποψη, η ύπαρξη του Δημιουργού, διαλύεται σε αυτήν της ύπαρξης του κόσμου. Ενώ η Αίγυπτος υποστήριζε ότι ο Θεός είναι πράγματι ο Φαραώ, και η πράσινη λεπίδα χόρτου που αναδύεται από τη γη την άνοιξη, και ο ποταμός Νείλος με το νερό και την κοίτη του, και ο δίσκος του ήλιου με τη ζεστασιά και το φως του, η ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα υποστήριζε ότι ο Θεός είναι κάθε πτυχή της ανθρώπινης φύσης ή προσωπικότητας που μεγαθύνεται σε βαθμό που την τοποθετεί πάνω από τη φύση κατά μία έννοια, αλλά την κρατά έμφυτη στη φύση κατά μία άλλη. Και στις δύο περιπτώσεις, ο Δημιουργός συγχέεται με τη δημιουργία Του. Υπό την επιρροή του κλήρου του, ο Χριστιανισμός διαχωρίστηκε από το tawhid όταν ισχυρίστηκε ότι ο Θεός ενσαρκώθηκε στο σώμα του Ιησού και ισχυρίστηκε ότι ο Ιησούς είναι Θεός. Είναι μοναδική η διάκριση του Ισλάμ ότι αυτό τόνισε την απόλυτη δυαδικότητα και την απόλυτη ανισότητα Θεού και κόσμου, Δημιουργού και πλάσματος. Με τη σαφή και αδιάλλακτη στάση του στο θέμα της θείας υπέρβασης, το Ισλάμ έγινε η πεμπτουσία της παράδοσης της σημαντικής προφητείας, καταλαμβάνοντας τη χρυσή τομή μεταξύ της ανατολικής (ινδικής) υπερβολής που αρνείται τη φύση, και τη δυτική (ελληνική και αιγυπτιακή) υπερβολή, που αρνείται τον Θεό ως άλλο.

Όλοι οι άνθρωποι είναι προικισμένοι με κατανόηση. Είναι προικισμένοι αρκετά ώστε να καταλαβαίνουν τη θέληση του Θεού με οποιονδήποτε ή και με τους δύο από τους παρακάτω τρόπους: όταν αυτή η θέληση εκφράζεται με λέξεις, απευθείας από τον Θεό στον άνθρωπο και όταν η θεία θέληση γίνεται αντιληπτή μέσω της παρατήρησης της δημιουργίας.³

Τελεολογία

Η φύση του κόσμου είναι τελεολογική, δηλαδή έχει σκοπό, εξυπηρετεί τον σκοπό του Δημιουργού και το κάνει αυτό μέσα από το σχέδιο. Ο κόσμος δεν έχει δημιουργηθεί επί ματαίω, ή για πλάκα.⁴ Δεν είναι έργο της τύχης, μία σύμπτωση. Κατασκευάστηκε σε τέλεια συνθήκη. Όλα όσα υπάρχουν, το κάνουν με ένα μέτρο που του αρμόζει και εκπληρώνει έναν συγκεκριμένο γενικό σκοπό.⁵ Ο κόσμος είναι πραγματικά ένας «κόσμος», μία τακτοποιημένη δημιουργία και όχι «χάος».

Σε αυτόν, το θέλημα του Δημιουργού πάντα πραγματοποιείται. Τα μοτίβα του εκπληρώνονται με την αναγκαιότητα

3 Αυτή η αρχή μας οδηγεί στον απόλυτο οντολογικό διαχωρισμό μεταξύ Θεού και ανθρώπου, στην αδυνατότητα της ένωσής τους μέσω της ενσάρκωσης, της θεοποίησης ή της σύμπτυξης. Αυτή η αρχή παρόλα αυτά, δεν αρνείται την πιθανότητα επικοινωνίας μεταξύ τους. Στην πραγματικότητα, είναι αδιαχώριστη από την προφητεία, ή από την επικοινωνία από τον Θεό προς τον άνθρωπο, μιας εντολής την οποία ο άνθρωπος πρέπει να ακολουθήσει. Ούτε αποκλείει την πιθανότητα της επικοινωνίας μέσω της νόησης και της διαίσθησης, καθώς όταν ένας άνθρωπος παρατηρεί τα πλάσματα, αναλογίζεται το πού και το γιατί, και καταλήγει ότι θα πρέπει να έχουν έναν δημιουργό, σχεδιαστή και συντηρητή, Τον οποίο πρέπει να προσέξουμε. Αυτή είναι η λεωφόρος του ιδεασμού ή του συλλογισμού. Σε τελική ανάλυση, είναι αυτή η αρχή, της οντικής διαχώρισης του Θεού και του κόσμου, η οποία διαχωρίζει το *tawhid* από όλες τις θεωρίες που αποθεώνουν τον άνθρωπο ή εξανθρωπίζουν τον Θεό, είτε αυτές είναι ελληνικές, ρωμαϊκές, ινδικές, βουδιστικές ή χριστιανικές.

4 Όπως δείχνουν τα εδάφια 3:191 και 23:116.

5 Όπως περιέχεται στα εδάφια 7:15; 10:5; 13:9; 15:29; 25:2; 32:9; 38:72; 41:10; 54:49; 65:3; 75:4, 38; 80:19; 82:7; 87:2-3.

του νόμου της φύσης. Γιατί είναι έμφυτα στην ίδια τη φύση των πραγμάτων. Κανένα πλάσμα εκτός του ανθρώπου, δεν ενεργεί ή υπάρχει με τρόπο διαφορετικό από αυτόν τον οποίον ο Δημιουργός όρισε γι' αυτό.⁶ Ο άνθρωπος είναι το μόνο πλάσμα στο οποίο το θέλημα του Θεού πραγματοποιείται όχι απαραίτητα, αλλά με τη συναίνεση του κάθε ανθρώπου.

Οι φυσικές και οι ψυχικές λειτουργίες του ανθρώπου είναι αναπόσπαστες στη φύση και ως τέτοιες υπακούν στους νόμους που τους αρμόζουν με την ίδια ανάγκη που το κάνουν και τα υπόλοιπα πλάσματα. Αλλά οι πνευματικές λειτουργίες, ονομαστικά, η κατανόηση και η ηθική πράξη, βγαίνουν εκτός του βασιλείου της προκαθορισμένης φύσης. Είναι βασισμένες στο υποκείμενό τους και ακολουθούν τον προσδιορισμό του.

Η πραγματοποίηση του θεϊκού θελήματος από αυτούς έχει ποιοτικά διαφορετική αξία από την αναγκαία πραγματοποίησή του από τα άλλα πλάσματα. Η απαραίτητη εκπλήρωση βρίσκει εφαρμογή μόνο σε στοιχειώδεις ή χρηστικές αξίες. Η ελεύθερη εκπλήρωσή του, βρίσκει εφαρμογή στην ηθική. Παρόλα αυτά, οι ηθικοί σκοποί του Θεού, οι εντολές Του προς τον άνθρωπο, βασίζονται στον φυσικό κόσμο και όμως υπάρχει μία χρηστική άποψη σε αυτούς. Αλλά δεν είναι αυτό που τους δίνει την ξεχωριστή ποιότητά τους, το να είναι κανείς ηθικός. Είναι ακριβώς η άποψη των εντολών ότι εκτελούνται με ελευθερία, δηλαδή με την πιθανότητα να παραβιαστούν, που παρέχει την ιδιαίτερη αξιοπρέπεια που αποδίδουμε στα «ηθικά» πράγματα.⁷

6 Κοράνι 17:77; 33:62; 35:43; 48:23; 65:3.

7 Κάθε πράξη η οποία πραγματοποιείται «από φύσιν» είναι εξ ορισμού ανήθικη, η οποία δεν επιδέχεται ούτε ανταμοιβής ούτε τιμωρίας. Για παράδειγμα η αναπνοή, η πέψη, ή μία πράξη φιλανθρωπίας ή αδικίας η οποία συνελήφθη υπό εξαναγκασμό. Είναι εντελώς διαφορετικά με την πράξη που συνάπτεται σε ελευθερία, με τη δυνατότητα ο δημιουργός της να την κάνει ή να μην την κάνει ή να κάνει κάποια άλλη πράξη.

Η Ικανότητα του Ανθρώπου και η Ευπλασία της Φύσης

Από τη στιγμή που όλα δημιουργήθηκαν για έναν σκοπό –η ολότητα της ύπαρξης και τίποτα λιγότερο- η πραγματοποίηση αυτού του σκοπού πρέπει να είναι πιθανή στον χώρο και στον χρόνο.⁸ Σε άλλη περίπτωση, η κυνικότητα είναι αναπόφευκτη. Η ίδια η δημιουργία και οι διαδικασίες του χώρου και του χρόνου θα έχαναν το νόημα και τη σημασία τους. Χωρίς αυτήν την πιθανότητα, το *taklif* ή η ηθική υποχρέωση, θα έπεφτε στο έδαφος και με την πτώση του, είτε ο σκοπός του θεού, είτε το θέλημά Του καταστρέφονται. Η πραγματοποίηση του απόλυτου, και συγκεκριμένα ο λόγος ύπαρξης της δημιουργίας, πρέπει να είναι πιθανός στην ιστορία, δηλαδή, μέσα στη διαδικασία του χρόνου μεταξύ της δημιουργίας και της Μέρας της Κρίσης. Ως το υποκείμενο των ηθικών πράξεων, ο άνθρωπος θα πρέπει να είναι ικανός να αλλάζει τον εαυτό του, τους συντρόφους ή την κοινωνία, τη φύση ή το περιβάλλον του, ώστε να πραγματοποιήσει το θείο σχέδιο ή την εντολή, τόσο σε εκείνον όσο και στα παραπάνω.⁹ Ως αντικείμενο της ηθικής πράξης, ο άνθρωπος όπως και οι σύντροφοί του και το περιβάλλον, πρέπει να είναι όλοι ικανοί να δεχθούν την αποτελεσματική δράση του ανθρώπου, το αντικείμενο. Αυτή η ικανότητα είναι το αντίστροφο της ηθικής ικανότητας του ανθρώπου για δράση ως υποκείμενο. Χωρίς αυτό, η ικανότητα του ανθρώπου για ηθική δράση θα ήταν αδύνατη και η σκόπιμη φύση του σύμπαντος θα κατέρρεε. Και πάλι, δεν θα υπήρχε κανένα καταφύγιο από τον κυνισμό. Για να έχει σκοπό η δημιουργία -και αυτή είναι μία αναγκαία υπόθεση αν ο Θεός είναι Θεός,

8 Αυτό επιβεβαιώνεται από τα εδάφια που μιλούν για την τελειότητα της δημιουργίας του Θεού (βλέπε σημειώσεις 4, 5 παραπάνω), και εκείνα που τονίζουν την ηθική υποχρέωση και ευθύνη του ανθρώπου. Τα τελευταία είναι πολυάριθμα για να μετρηθούν.

9 Αυτό είναι το νόημα που υπονοείται στα εδάφια που μιλούν για την υποτέλεια της δημιουργίας στον άνθρωπο, ονομαστικά, 13:2; 14:32-33; 16:12, 14; 22:36-37, 65; 29:61; 31:20, 29; 35:13; 38:18; 39:5; 43:13; 45:11-12.

και τα έργα Του δεν είναι μια ανούσια απάτη- η δημιουργία θα πρέπει να είναι εύπλαστη, μεταμορφώσιμη, ικανή να αλλάζει την υπόστασή της, τη δομή της, τις συνθήκες και τις σχέσεις της, έτσι ώστε να ενσαρκώσει ή να συγκεκριμενοποιήσει το ανθρώπινο πρότυπο ή σκοπό. Αυτό ισχύει για κάθε δημιουργία, συμπεριλαμβανομένης της φυσικής, ψυχικής και πνευματικής φύσης του ανθρώπου. Όλη η δημιουργία είναι ικανή να πραγματοποιήσει αυτό που πρέπει-να-συμβεί, το θέλημα ή το σχέδιο του Θεού, το απόλυτο σε αυτόν τον χώρο και αυτόν τον χρόνο.¹⁰

Υπευθυνότητα και Κρίση

Αν ο άνθρωπος είναι υποχρεωμένος να αλλάξει τον εαυτό του, την κοινωνία και το περιβάλλον του, ώστε να συμβαδίσει με το Θεϊκό σχέδιο και είναι ικανός να το κάνει, και αν όλα όσα είναι υποκείμενα των πράξεων του είναι εύπλαστα

Οι Μεκκανοί και οι Εβραίοι είναι ξαδέρφια. Και οι δύο είναι απόγονοι ενός προγόνου, του Άμπραχαμ ή Ιμπραήμ, της Ουρ στην Κάτω Μεσοποταμία. Επαναστατώντας ενάντια στην ειδωλολατρία του λαού του και δραπετεύοντας δια θαύματος από την καταδίκη του, ο Αβραάμ έγινε μέλος των περιπλανώμενων της φυλής Αμουρού οι οποίοι πήγαν στην Canaan. Τοποθέτησε τον μεγαλύτερό του γιο, τον Ισμαέλ ή Ισμαήλ στη Μέκκα, όπου ίδρυσαν την Κάμπα και ο Ισμαήλ ίδρυσε την μεκκανή φυλή των Quraysh. Ο άλλος γιος του Αβράαμ, ο Ισαάκ και οι απόγονοί του προσπάθησαν να εγκατασταθούν στην Canaan, αλλά δεν τα κατάφεραν για σχεδόν μια χιλιετία, κατά την οποία είτε περιπλανήθηκαν στην ευρύτερη περιοχή ή πήγαν στην Αίγυπτο. Εγκαταστάθηκαν στην Canaan μέσα στην επόμενη χιλιετία, αλλά ήταν διχασμένοι μεταξύ της αφομοίωσης με την Canaan ή με τον διαχωρισμό τους από αυτή. Η παραμονή τους στην Canaan

10 Όπως υποδεικνύουν οι απανταχού εμφάσεις της ηθικής υποχρέωσης μέσα στο Κοράνι.

έπαυσε με καταστροφή και οι επιζώντες διασκορπίστηκαν σε όλο τον κόσμο κατά τη διάρκεια των επόμενων δύο χιλιετιών.

και ικανά να δεχθούν τις πράξεις του και να ενσωματώσουν τον σκοπό τους, τότε είναι συνεπακόλουθο ότι αυτός είναι υπεύθυνος. Η ηθική υποχρέωση είναι αδύνατη χωρίς ευθύνη ή απολογισμό. Αν ο άνθρωπος δεν είναι υπεύθυνος και αν δεν είναι υπόλογος για τις πράξεις του, ο κυνισμός γίνεται γι' άλλη μία φορά αναπόφευκτος. Η κρίση ή η ολοκλήρωση της ευθύνης είναι η αναγκαία συνθήκη της ηθικής υποχρέωσης, της ηθικής επιταγής. Πηγάζει από την ίδια τη φύση της «κανονιστικότητας».¹¹ Δεν έχει σημασία αν ο απολογισμός συμβεί όσο υπάρχει χώρο-χρόνος ή αφού έρθει το τέλος αυτών, αλλά πρέπει να γίνει. Με το να υπακούσει κανείς τον Θεό, δηλαδή να πραγματοποιήσει τις εντολές Του και το σχέδιό του, πετυχαίνει *falah* ή επιτυχία, ευτυχία και ευκολία. Με το να μην το κάνει, θα υποστεί τιμωρία, βάσανα, δυστυχία και τις αγωνίες της αποτυχίας.

11 Τα εδάφια που αφορούν την Τελική Κρίση είναι πάρα πολλά και δεν χρειάζεται να τα αναφέρουμε όλα. Μερικά παραδείγματα: ο άνθρωπος δεν θα μείνει μόνος χωρίς απολογία (75:36), αλλά θα λογοδοτήσει στον Θεό (4:85 ,88:26).

Το Tawhid ως η Ουσία του Πολιτισμού

Ως την ουσία του ισλαμικού πολιτισμού, το tawhid έχει δύο πλευρές ή διαστάσεις: την μεθοδολογική και αυτήν του περιεχομένου. Η πρώτη καθορίζει τις μορφές εφαρμογής και υλοποίησης των πρώτων αρχών του πολιτισμού, η επόμενη καθορίζει τις ίδιες τις πρώτες αρχές.

Η Μεθοδολογική Διάσταση

Η μεθοδολογική διάσταση περιέχει τρεις αρχές: την ενότητα, τη λογική και την ανοχή. Αυτές καθορίζουν τη μορφή του ισλαμικού πολιτισμού, μια μορφή που διαπερνά κάθε τμήμα του.

ΕΝΟΤΗΤΑ. Δεν υπάρχει πολιτισμός χωρίς ενότητα. Αν τα στοιχεία που αποτελούν έναν πολιτισμό δεν είναι ενωμένα, συνυφασμένα και σε αρμονία το ένα με το άλλο, τότε δεν αποτελούν πολιτισμό, αλλά ένα συσσωμάτωμα. Μια αρχή που να ενώνει τα διάφορα στοιχεία και να τα κατανοεί στο πλαίσió της είναι απαραίτητη. Μια τέτοια αρχή θα μεταμόρφωνε το μείγμα των σχέσεων των στοιχείων μεταξύ τους σε μία

τακτοποιημένη δομή στην οποία το επίπεδο προτεραιότητας ή ο βαθμός σημασίας θα γίνονται αντιληπτά. Ο πολιτισμός του Ισλάμ τοποθετεί τα στοιχεία σε μια τακτοποιημένη δομή και διέπει την ύπαρξή τους και τις σχέσεις τους σύμφωνα με ένα ενιαίο πρότυπο. Από μόνα τους τα στοιχεία μπορεί να είναι είτε ημεδαπής είτε ξένης προέλευσης.

Όντως, δεν υπάρχει πολιτισμός ο οποίος να μην έχει υιοθετήσει κάποια χαρακτηριστικά ξένα σε αυτόν. Το σημαντικό είναι ο πολιτισμός να χωνεύει αυτά τα στοιχεία, δηλαδή, να αναπλάθει τις μορφές και τις σχέσεις και έτσι να τις ενσωματώνει στο σύστημά του. Το να τις «ενημερώνει» με την δικιά του φόρμα, είναι ουσιαστικά το να τις μεταμορφώνει σε μία νέα πραγματικότητα όπου πια δεν υπάρχουν από μόνες τους ή με την προηγούμενή τους εξάρτηση, αλλά ως ενσωματωμένα συστατικά του νέου πολιτισμού στον οποίον έχουν ενσωματωθεί. Κανείς δεν έχει επιχειρήματα κατά ενός πολιτισμού που περιέχει τέτοια στοιχεία, αλλά υπάρχουν ατράνταχτα επιχειρήματα κατά οποιουδήποτε πολιτισμού που απλά έχει προσθέσει ξένα στοιχεία, όταν το έχει κάνει αυτό με έναν ασύνδετο τρόπο, χωρίς αναμόρφωση ή ενσωμάτωση. Ως εκ τούτου, τα στοιχεία απλά συνυπάρχουν με τον πολιτισμό. Δεν ανήκουν σε αυτόν οργανικά. Αλλά αν ο πολιτισμός έχει επιτύχει στο να τα μεταμορφώνει και να τα ενσωματώνει στο σύστημά του, η διαδικασία της ενσωμάτωσης γίνεται δείκτης της ζωτικότητάς του, του δυναμισμού του και της δημιουργικότητάς του. Σε κάθε ολοκληρωμένο πολιτισμό, και σίγουρα στο Ισλάμ, τα συστατικά στοιχεία, είτε υλικά, είτε δομικά, είτε σχετικά, είναι όλα δεμένα με μία υπέρτατη αρχή. Στον ισλαμικό πολιτισμό αυτή η αρχή είναι το *tawhid*. Είναι το απόλυτο μέτρο για τον Μουσουλμάνο. Ο οδηγός του και το κριτήριο στις συνατήσεις του με άλλες θρησκείες και πολιτισμούς, με νέα δεδομένα και καταστάσεις. Ό,τι συμφωνεί με αυτό είναι αποδεκτό και ενσωματωμένο. Ό,τι δεν συμφωνεί απορρίπτεται και καταδικάζεται.

Το tawhid ή το δόγμα της απόλυτης ενότητας, της υπερβατικότητας και της απολυτότητας του Θεού, υπονοεί ότι μόνο Αυτός είναι άξιος λατρείας, άξιος να τον υπηρετήσεις. Ο υπάκουος άνθρωπος ζει τη ζωή του κάτω από αυτήν την αρχή. Προσπαθεί όλες του οι πράξεις να συμμορφώνονται με το πρότυπο, να πραγματοποιούν τον θεικό σκοπό. Η ζωή του πρέπει λοιπόν να δείχνει την ενότητα του μυαλού του και της θέλησής του, το μοναδικό αντικείμενο της υπηρεσίας του. Η ζωή του δεν θα είναι μια σειρά γεγονότων τοποθετημένα φύρδην μίγδην, αλλά θα σχετίζεται με μία κυρίαρχη αρχή, μέσα σε ένα πλαίσιο το οποίο τα ενσωματώνει σε μία μοναδική ενότητα. Η ζωή του λοιπόν έχει ένα συγκεκριμένο ύψος, μία ολοκληρωμένη μορφή, εν συντομία, Ισλάμ.

ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΣ. Ως μεθοδολογική αρχή, ο ορθολογισμός είναι συστατικό της ουσίας του ισλαμικού πολιτισμού. Αποτελείται από τρεις κανόνες ή νόμους. Πρώτον: η απόρριψη όλων όσων δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Δεύτερον: η άρνηση των απόλυτων αντιφάσεων. Τρίτον: η ανοικτότητα σε νέες ή/και αντίθετες αποδείξεις. Ο πρώτος κανόνας προστατεύει τον Μουσουλμάνο απέναντι στη γνώμη, δηλαδή ενάντια στη δημιουργία οποιουδήποτε μη δοκιμασμένου, ανεπιβεβαίωτου ισχυρισμού γνώσης. Ο ανεπιβεβαίωτος ισχυρισμός, όπως ορίζει το Κοράνι, είναι ένα περιστατικό «zann», ή παραπλανητικής γνώσης και απαγορεύεται από τον Θεό, όσο ελαφρύ και να είναι το αντικείμενό του.¹²

Ο Μουσουλμάνος καθορίζεται ως ο άνθρωπος που δεν αξιώνει τίποτα εκτός της αλήθειας. Ο δεύτερος κανόνας τον προστατεύει από την απλή αντιπαράθεση από τη μία πλευρά, και από το παράδοξο από την άλλη.¹³ Ο ορθολογισμός δεν

12 Ο Θεός απαγόρευσε στον άνθρωπο να αμφιβάλλει για τους συνανθρώπους του στο 4:156; 6:116, 148; 10:26, 66; 49:12; 53:23, 28.

13 Αυτός ο ελληνικός όρος δεν έχει αντίστοιχο στα Αραβικά, κάτι που δείχνει τη διαφορά μεταξύ των μυαλών πίσω από τις δύο γλώσσες. Ο ελληνικός όρος αναφέρεται σε ένα παράλογο δόγμα το οποίο τηρείται από τον Χριστιανό.

σημαίνει την προτεραιότητα της λογικής πάνω από την αποκάλυψη, αλλά την απόρριψη οποιασδήποτε απόλυτης αντίφασης μεταξύ τους.¹⁴ Ο ορθολογισμός μελετά αντιφατικές θέσεις ξανά και ξανά, υποθέτοντας ότι θα υπάρχει κάποια πλευρά που θα ξέφυγε της μελέτης και ότι, αν ληφθεί υπόψιν, θα αποκάλυπτε την αντιφατική σχέση. Επίσης, ο ορθολογισμός οδηγεί τον αναγνώστη της αποκάλυψης -όχι την ίδια την αποκάλυψη- σε μια άλλη ανάγνωση, μήπως και μια μη εμφανής, ασαφής έννοια του διέφυγε, η οποία αν επανεξεταστεί, θα αίρει τη φαινομενική αντίθεση. Τέτοια αναφορά στη λογική ή στην κατανόηση, θα είχε το αποτέλεσμα της εναρμόνισης, όχι της αποκάλυψης αυτής καθ' αυτής- η αποκάλυψη είναι ανώτερη του ανθρώπινου χειρισμού!- αλλά της ανθρώπινης ερμηνείας ή της κατανόησής της από τον Μουσουλμάνο. Κάνει την κατανόηση της αποκάλυψης να συμφωνεί με τα σωρευτικά στοιχεία που αποκαλύπτει η λογική. Η αποδοχή του αντίθετου ή του παράδοξου ως κάτι ουσιαστικά έγκυρου απευθύνεται μόνο στην αδυναμία του μυαλού. Ο έξυπνος Μουσουλμάνος είναι ορθολογιστής, καθώς επιμένει στην ενότητα των δύο πηγών της αλήθειας, δηλαδή την αποκάλυψη και τη λογική.

Ο τρίτος κανόνας, η ανοικτότητα σε νέες ή αντίθετες αποδείξεις, προστατεύει τον Μουσουλμάνο από την κυριολεξία, τον φανατισμό και τη στασιμότητα, που προκαλούν συντηρητισμό. Τον ωθεί στην πνευματική ταπεινοφροσύνη. Τον αναγκάζει να επισυνάψει στις καταφάσεις και στις αρνήσεις

14 Οι φιλόσοφοι εξύψωσαν τη λογική πάνω από την αποκάλυψη και της έδωσαν προτεραιότητα καθώς έκριναν θρησκευτικούς ισχυρισμούς. Σίγουρα αυτό ήταν λάθος. Ο ισλαμικός στοχαστής είναι ασφαλώς ικανός να ορίσει τη λογική διαφορετικά και να χρησιμοποιήσει τον ορισμό του ως προϋπόθεση για κάθε άλλον ισχυρισμό. Το ζήτημα της εγκυρότητας οποιουδήποτε ορισμού μπορεί σίγουρα να τεθεί, και δεν έχουμε καμία αμφιβολία σχετικά με τη φιλοσοφική βιωσιμότητα ή τη λογική -όχι την ανωτερότητα- του ισλαμικού ορισμού. Ο ορισμός που δώθηκε εδώ, ότι ο ορθολογισμός είναι η απόρριψη της απόλυτης αυτοαντίφασης, έχει, επιπλέον, την αξία της συνέχισης της παράδοσης των δικαίων πατέρων.

του, τη φράση «Allahu a'lam» (Ο Αλλάχ ξέρει καλύτερα!). Γιατί είναι πεπεισμένος ότι η αλήθεια είναι μεγαλύτερη από αυτήν που μπορεί πραγματικά να κατανοήσει.

Την πρώτη χιλιετία προ Χριστού ο αραβικός χώρος είδε την άνοδο και την πτώση 5 παγκόσμιων αυτοκρατοριών: της ασσυριακής, της δεύτερης Βαβυλωνιακής, της περσικής, της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής. Κανένα από τα 12 κράτη στην περιοχή δεν είχε την αίσθηση της αποστολής

Ως η επιβεβαίωση της απόλυτης ενότητας του Θεού, το tawhid είναι η επιβεβαίωση της ενότητας της αλήθειας. Για τον Θεό, το Ισλάμ, είναι η αλήθεια. Η ενότητά Του είναι η ενότητα όλων των πηγών της αλήθειας. Ο Θεός είναι ο Δημιουργός της φύσης από όπου ο άνθρωπος αποκομίζει τη γνώση του. Το αντικείμενο της γνώσης είναι τα μοτίβα της φύσης τα οποία είναι έργο του Θεού. Βεβαίως ο Θεός τα γνωρίζει καθώς Αυτός είναι ο δημιουργός τους, και επίσης βεβαίως, Αυτός είναι η πηγή της αποκάλυψης. Δίνει στον άνθρωπο από τη γνώση του, και η γνώση του είναι απόλυτη και παγκόσμια. Ο Θεός δεν είναι απατεώνας, ούτε κακόβουλος πράκτορας του οποίου σκοπός είναι να παρασύρει και να παραπλανήσει. Ούτε αλλάζει την κρίση Του όπως κάνουν οι άνθρωποι όταν διορθώνουν τη γνώση τους, τη θέλησή τους, ή την απόφασή τους. Ο Θεός είναι τέλειος και παντογνώστης. Αλλιώς, αυτός δεν θα ήταν ο υπερβατικός Θεός του Ισλάμ.

ΑΝΟΧΗ. Ως μεθοδολογική αρχή, η ανοχή είναι η αποδοχή του παρόντος, ώσπου να διαπιστευθεί το ψεύδος του. Έτσι, είναι σχετική με την επιστημολογία. Είναι ισοδύναμα σχετικό με την ηθική, ως η αρχή του να αποδέχεσαι το θεμιτό, μέχρι να καθιερωθεί το ανεπιθύμητο.¹⁵ Το αρχικό λέγεται sa'ah, το

15 Αποδείξεις για αυτό μπορούν να βρεθούν στα εδάφια τα οποία αμφισβητούν τις αυθαίρετες απαγορεύσεις, π.χ. 5:90; 7:13; 66:1, όπως και στην αρχή usuli

τελευταίο, *yusf*. Και τα δύο προστατεύουν τον Μουσουλμάνο από τον αυτο-αποκλεισμό από τον κόσμο, από τον νεκρωτικό συντηρητισμό. Και τα δύο τον σπρώχνουν να επιβεβαιώσει και να πεινάσει στη ζωή, σενέες εμπειρίες. Και τα δύο τον ενθαρρύνουν να αντιμετωπίσει τα νέα δεδομένα με την εξουχιστική του λογική και έτσι να εμπλουτίσει την εμπειρία του και τη ζωή του, να σπρώξει την κουλτούρα του και τον πολιτισμό του ακόμα πιο μπροστά.

Ως μεθοδολογική αρχή, μέσα στην ουσία του ισλαμικού πολιτισμού, η ανοχή είναι η πίστη ότι ο Θεός δεν άφησε τους ανθρώπους χωρίς να τους στείλει έναν αγγελιοφόρο μέσα από τους ίδιους για να τους διδάξει ότι δεν υπάρχει Θεός εκτός από τον Θεό, και ότι Του χρωστάνε λατρεία και υπηρεσία,¹⁶ για να τους προειδοποιήσει απέναντι στο κακό και τις αιτίες του.¹⁷ Από αυτήν την άποψη, η ανοχή είναι η βεβαιότητα ότι όλοι οι άνθρωποι είναι προικισμένοι με κοινή λογική, η οποία τους κάνει ικανούς να γνωρίζουν την αληθινή θρησκεία, το να αναγνωρίζουν το θέλημα του Θεού και τις εντολές Του. Η ανοχή είναι η πεποίθηση ότι η ποικιλία των θρησκειών είναι αποτέλεσμα της ιστορίας με όλους τους παράγοντες της που επηρεάζουν, την ποικιλία συνθηκών μέσα στον χώρο και τον χρόνο, τις προκαταλήψεις, τα πάθη και τα κατεστημένα συμφέροντα. Πίσω από την ποικιλία των θρησκειών βρίσκεται το *al din al hanif*, η αρχέγονη θρησκεία του Θεού με την οποία όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται, προτού ο επιπολιτισμός τους κάνει οπαδούς εκείνης ή της άλλης θρησκείας. Η ανοχή απαιτεί

(νομολογική) η οποία συμφωνήθηκε από όλους, ότι «Τίποτα δεν είναι *haram* (απαγορευμένο) εκτός από ένα κείμενο.» Σκεφτείτε επίσης το εδάφιο, «Ο Θεός έχει πράγματι δώσει με λεπτομέρειες για εσάς ό,τι έχει απαγορεύσει» (153,6:119).

16 Κοράνι 6:42; 12:109; 13:40; 14:4; 15:9; 16:43; 17:77; 21:7, 25; 23:44; 25:20; 30:47; 37:72; 40:70.

17 *Ibid.*, 4:162; 35:23. «Δεν στείλαμε πριν από εσένα [Μωάμεθ] κανέναν προφήτη παρά μόνο του αποκαλύψαμε ότι δεν υπάρχει άλλος Θεός εκτός από Εμένα. Λάτρεψέ Με και υπηρετήσέ Με.»

από τον Μουσουλμάνο να μελετήσει την ιστορία των θρησκειών με την προοπτική να ανακαλύψει μέσα σε καθεμία από αυτές το αρχέγονο χάρισμα του Θεού, ο Οποίος έστειλε τους αποστόλους του σε όλα τα μέρη και σε όλες τις εποχές για να διδάξουν.¹⁸

Όσον αφορά τη θρησκεία -και δεν μπορεί να υπάρξει τίποτα πιο σημαντικό στις ανθρώπινες σχέσεις- η ανοχή μετατρέπει την αντιμετώπιση και τους αμοιβαίους αφορισμούς μεταξύ των θρησκειών σε μια συνεργατική επιστημονική έρευνα της γένεσης και της ανάπτυξης των θρησκειών, με την προοπτική να διαχωριστούν οι ιστορικές προσauξήσεις από τα αρχικά δεδομένα της αποκάλυψης. Στην ηθική, το επόμενο σημαντικότατο πεδίο, το *yusr*, ανοσοποιεί τον Μουσουλμάνο ενάντια σε κάθε τάση άρνησης της ζωής και του διασφαλίζει το ελάχιστο μέτρο αισιοδοξίας που είναι αναγκαίο για να διατηρήσει την υγεία του, την ισορροπία και την αίσθηση της προοπτικής, παρόλες τις τραγωδίες και τα δεινά που πλήττουν την ανθρώπινη ζωή. Ο Θεός έχει διαβεβαιώσει τα πλάσματά Του για το ότι «με τις κακουχίες, καθιερώνουμε την ευκολία [*yusr*]». ¹⁹ Και καθώς τους διέταξε να εξετάσουν κάθε ισχυρισμό και να σιγουρευτούν προτού να κρίνουν²⁰, οι *usuliyyun*, (διδάκτορες της νομολογίας) κατέφυγαν στον πειραματισμό πριν να κρίνουν ως καλό ή κακό οτιδήποτε το επιθυμητό, το οποίο δεν αντιτίθεται σε μια ξεκάθαρη θεϊκή διαταγή.

Το *sa'ah* όπως και το *yusr* μεταβιβάζονται άμεσα από το *tawhid* ως η αρχή της μεταφυσικής της ηθικής. Ο Θεός, ο Οποίος δημιούργησε τον άνθρωπο ώστε να αποδειχθεί άξιος στην πράξη, τον έκανε ελεύθερο και ικανό για θετική πράξη και θετική κίνηση στον κόσμο. Το να κάνει αυτό, όπως υποστηρίζει το Ισλάμ, είναι πράγματι ο λόγος ύπαρξής του.²¹

18 Ibid., 30:30.

19 Ibid., 94:6.

20 Ibid., 49:6.

21 Δείτε παρακάτω, Κεφάλαιο 14. [Αναφορά στο πρωτότυπο Ο Πολιτισμικός Ατλας του Ισλάμ].

Η Διάσταση του Περιεχομένου

ΤΟ ΤΑΩΗΙΔ ΩΣ Η ΠΡΩΤΗ ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΩΝ. Για να διαπιστώσεις ότι δεν υπάρχει άλλος Θεός εκτός από τον Θεό, είναι το να κατέχεις ότι μόνο Αυτός είναι ο Δημιουργός ο Οποίος έδωσε στα πάντα την ύπαρξή τους, ο Οποίος είναι ο υπέρτατος Σκοπός οποιουδήποτε γεγονότος και το Τέλος όλων όσων υπάρχουν, ότι Αυτός είναι ο Πρώτος και ο Τελευταίος. Το να εισέλθεις σε μια τέτοια διαπίστωση με πίστη και ελευθερία, με συνειδητή κατανόηση του περιεχομένου της, είναι το να διαπιστώσεις ότι όλα όσα μας περιβάλλουν, είτε πράγματα είτε γεγονότα, όλα όσα λαμβάνουν τόπο σε φυσικό, κοινωνικό, και πνευματικό πεδίο, είναι πράξη του Θεού, η εκπλήρωση του ενός ή του άλλου σκοπού Του. Όταν συμβεί αυτή η διαπίστωση, γίνεται δεύτερη φύση του ανθρώπου, αδιαχώριστη από εκείνον κατά τη διάρκεια της ημέρας του. Τότε κανείς ζει όλες τις στιγμές της ζωής του κάτω από τη σκιά της. Και εκεί που ο άνθρωπος αναγνωρίζει την εντολή και την πράξη του Θεού σε κάθε αντικείμενο και γεγονός, ακολουθεί τη θεική πρωτοβουλία γιατί αυτή είναι του Θεού. Το να την παρατηρεί στη φύση είναι το να ασκεί την επιστήμη της φύσης.²² Γιατί η θεική πρωτοβουλία στη φύση δεν είναι άλλη από τους αμετάβλητους νόμους με τους οποίους ο Θεός έχει προικίσει τη φύση.²³ Το να παρατηρεί

22 Οι φυσικές επιστήμες δεν αναπτύχθηκαν έως ότου η αρχή του ότι τα φυσικά γεγονότα συνεχώς ακολουθούν κάποιους αμετάβλητους νόμους έγινε αποδεκτή. Αυτό είναι ακριβώς το γιατί το Ισλάμ συνέβαλλε στην ανάπτυξη της φυσικής επιστήμης μεταξύ των οπαδών του. Η επιμονή του στην τάξη του σύμπαντος υπό τον Θεό παρείχε την απαραίτητη ατμόσφαιρα για την ανάπτυξη του επιστημονικού πνεύματος. Η αντίθετη πίστη, ότι η φύση δεν έχει σταθερότητα αλλά είναι το πεδίο δράσης αυθαίρετων θεοτήτων που ενσαρκώνονται σε αυτήν, ή μαγικών δυνάμεων που τη χειραγωγούν, δεν μπορεί να οδηγήσει σε καμία επιστήμη.

23 Σε αντίθεση με την ιστορία, η οποία μελετά ένα συγκεκριμένο γεγονός αναλύοντάς το στα επιμέρους συστατικά του και καθιερώνει τις αμοιβαίες σχέσεις τους, οι φυσικές επιστήμες ασχολούνται με το γενικό μοτίβο, τον παγκόσμιο νόμο που εφαρμόζεται σε όλα τα στοιχεία μιας δεδομένης τάξης ή σε όλα τα μέλη μίας τάξης ή σε όλες τις τάξεις.

κανείς τη θεϊκή πρωτοβουλία στον εαυτό του ή στην κοινωνία του είναι το να ακολουθεί τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες.²⁴ Και αν όλο το σύμπαν το ίδιο είναι πραγματικά το ξεδίπλωμα ή η εκπλήρωση αυτών των φυσικών νόμων, οι οποίοι είναι οι εντολές του Θεού και το θέλημά Του, τότε το σύμπαν είναι, στα μάτια του Μουσουλμάνου, ένα ζωντανό θέατρο στο οποίο έδωσε κίνηση η εντολή του Θεού. Το ίδιο το θέατρο, καθώς και όλα όσα περιλαμβάνει, μπορεί να εξηγηθεί με αυτούς τους όρους. Η ενοποίηση του Θεού σημαίνει λοιπόν ότι Αυτός είναι ο Σκοπός των πάντων, και κανείς άλλος.

Αναγκαστικά επομένως, το tawhid σημαίνει την εξουδετέρωση οποιασδήποτε δύναμης που δρα στη φύση, εκτός από τον Θεό, του οποίου η αιώνια πρωτοβουλία είναι οι αμετάβλητοι φυσικοί νόμοι. Αλλά είναι ισοδύναμο με την άρνηση κάθε πρωτοβουλίας στη φύση από οποιαδήποτε άλλη δύναμη από αυτήν η οποία είναι έμφυτη στη φύση, όπως είναι η μαγεία, τα πνεύματα και κάθε λειτουργική έννοια αυθαίρετης παρέμβασης στις φυσικές διαδικασίες από οποιονδήποτε παράγοντα. Άρα, το tawhid σημαίνει τη βεβήλωση των βασιλείων της φύσης, η εκκοσμίκευσή τους. Και αυτή είναι η απολύτως πρώτη προϋπόθεση μιας επιστήμης της φύσης. Μέσω του tawhid λοιπόν, η φύση διαχωρίστηκε από τους θεούς και τα πνεύματα της πρωτόγονης θρησκείας. Το tawhid έκανε εφικτό για πρώτη φορά για το θρησκευο-μυθοποιητικό μυαλό να ξεπεράσει τον εαυτό του, ώστε οι επιστήμες της φύσης και ο πολιτισμός να αναπτυχθούν με την ευλογία μιας θρησκευτικής κοσμοθεωρίας που απαρνήθηκε μια για πάντα κάθε συσχέτιση του ιερού με τη φύση. Το tawhid είναι το αντίθετο της δεισιδαιμονίας ή του μυθικού, των εχθρών των επιστημών της φύσης και του πολιτισμού. Γιατί το tawhid συγκεντρώνει όλα

24 Το ίδιο ισχύει για τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες όπου το αντικείμενο είναι η θέσπιση των νόμων που διέπουν ή καθορίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, ατομική ή συλλογική.

τα νήματα της αιτιότητας και τα επιστρέφει στον Θεό αντί να τα επιστρέφει σε αποκρυφιστικές δυνάμεις. Κάνοντας αυτό, η αιτιώδης δύναμη που λειτουργεί σε κάθε γεγονός ή αντικείμενο οργανώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να φτιάχνει ένα συνεχόμενο νήμα, τα μέρη του οποίου είναι αιτιολογικά -κι έτσι κι εμπειρικά- συσχετισμένα το ένα με το άλλο. Το ότι το νήμα τελικά παραπέμπει στον Θεό, απαιτεί ότι καμία δύναμη εκτός από αυτό δεν παρεμβαίνει στην εκ φόρτιση της αιτιώδους δύναμης ή της αποτελεσματικότητάς του. Αυτό με τη σειρά του προϋποθέτει ότι οι δεσμοί μεταξύ των μερών είναι αιτιώδεις και τα υποβάλλει σε εμπειρική διερεύνηση και καθιέρωση. Ότι οι νόμοι της φύσης είναι τα αμίμητα μοτίβα του Θεού σημαίνει ότι ο Θεός κινεί τα νήματα της φύσης μέσω των αιτιών. Μόνο η αιτία από άλλο αίτιο που είναι πάντα το ίδιο αποτελεί μοτίβο. Αυτή η σταθερότητα της αιτιότητας είναι ακριβώς αυτό που κάνει την εξέταση και την ανακάλυψή της -και ως εκ τούτου, την επιστήμη- πιθανή. Η επιστήμη δεν είναι τίποτε άλλο παρά η αναζήτηση για τέτοιες επαναλαμβανόμενες αιτίες στη φύση, γιατί οι αιτιακοί δεσμοί που αποτελούν το αιτιακό νήμα επαναλαμβάνονται σε άλλα νήματα. Η καθιέρωσή τους είναι η καθιέρωση των νόμων της φύσης. Είναι η προϋπόθεση για την υποβολή των αιτιακών δυνάμεων της φύσης σε έλεγχο και μηχανική, η απαραίτητη συνθήκη για την επικαρπία της φύσης στον άνθρωπο.

ΤΟ ΤΑΩΗΙΔ ΩΣ Η ΠΡΩΤΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ. Το tawhid επιβεβαιώνει ότι ο μοναδικός Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο στην τελειότερη μορφή με σκοπό να Τον λατρεύει και να Τον υπηρετεί.²⁵ Αυτό σημαίνει ότι όλη η ύπαρξη του ανθρώπου στη γη έχει ως σκοπό της την υπακοή του Θεού, την εκπλήρωση της εντολής Του. Το tawhid επιβεβαιώνει επίσης ότι αυτός ο

25 Σύμφωνα με το εδάφιο, «Και δεν δημιούργησα τα τζίνι ούτε τους ανθρώπους παρά για να με λατρεύουν και να με υπηρετούν» (Κοράνι 51:56).

σκοπός συνιστά στην αντιπροσωπεία του ανθρώπου από τον Θεό στη γη.²⁶ Γιατί, σύμφωνα με το Κοράνι, ο Θεός επένδυσε στον άνθρωπο με την εμπιστοσύνη Του, μια εμπιστοσύνη την οποία ο ουρανός και η γη ήταν αδύνατον να συγκρατήσουν και από την οποία ξέφυγαν με τρόμο.²⁷ Η θεϊκή εμπιστοσύνη είναι η εκπλήρωση του ηθικού μέρους του θεϊκού θελήματος, του οποίου η φύση απαιτεί αυτό να πραγματοποιηθεί ελεύθερα και ο άνθρωπος είναι το μόνο πλάσμα που μπορεί να το κάνει αυτό. Όπου το θεϊκό θέλημα πραγματοποιείται κατ'ανάγκη των φυσικών νόμων, η πραγματοποίησή του δεν είναι ηθική, αλλά βασική ή ωφελιμιστική. Μόνο ο άνθρωπος είναι ικανός να το συνειδητοποιήσει υπό την πιθανότητα να το πραγματοποιήσει ή όχι ή να κάνει ακριβώς το αντίθετο ή οτιδήποτε ενδιάμεσο. Είναι αυτή η άσκηση της ανθρώπινης ελευθερίας σε σχέση με την υπακοή στην εντολή του Θεού, η οποία κάνει την εκπλήρωση της εντολής κάτι το ηθικό.

Το tawhid επιβεβαιώνει ότι ο Θεός, όντας ευεργετικός και με σκοπό, δεν έφτιαξε τον άνθρωπο για πλάκα, ούτε εις μάτην. Τον προίκισε με τις αισθήσεις, με λογική και κατανόηση, τον έκανε τέλειο -στ' αλήθεια εμφύσησε σε αυτόν από το πνεύμα Του²⁸- για να τον προετοιμάσει να εκτελέσει το υψηλό καθήκον του.

Ένα τόσο υψηλό καθήκον είναι η αιτία της δημιουργίας του ανθρώπου. Είναι ο τελικός σκοπός την ανθρώπινης ύπαρξης, ο ορισμός του ανθρώπου και το νόημα της ζωής του και της ύπαρξής του στη γη. Χάρη σε αυτό, ο άνθρωπος αναλαμβάνει μια κοσμική λειτουργία τεράστιας σημασίας. Ο κόσμος δεν θα ήταν αυτός που είναι χωρίς το υψηλότερο μέρος της θείας θέλησης, η οποία είναι το αντικείμενο της ανθρώπινης ηθικής προσπάθειας. Και κανένα άλλο πλάσμα στον κόσμο δεν μπορεί

26 Όπως στο Ibid, 2:30; 6:165; 10:14.

27 Ibid, 33:72.

28 Όπως στο Ibid 15:29; 21:91; 38:72; 66:12.

να αντικαταστήσει τον άνθρωπο σε αυτήν την λειτουργία. Ο άνθρωπος είναι η μόνη κοσμική γέφυρα μέσω της οποίας το ηθικό -και ως εκ τούτου το υψηλότερο- μέρος της θεϊκής θέλησης μπορεί να εισέλθει στο βασίλειο του χωροχρόνου και να αποτελέσει ιστορία.

Η υπευθυνότητα ή η υποχρέωση (*taklif*) που εμπίπτει αποκλειστικά στον άνθρωπο, δεν γνωρίζει όρια. Καταλαμβάνει ολόκληρο το σύμπαν. Ολόκληρη η ανθρωπότητα είναι το αντικείμενο της ηθικής δράσης του ανθρώπου. Ολόκληρη η γη και ο ουρανός είναι το θέατρό του, ο εξοπλισμός του. Είναι υπεύθυνος για όλα όσα συμβαίνουν στο σύμπαν, σε καθεμιά από τις πιο απόμακρες γωνιές του. Για τον άνθρωπο το *taklif* ή η υποχρέωση είναι παγκόσμια, κοσμική. Τελειώνει μόνο την Ημέρα της Κρίσης.

Το *taklif*, όπως επιβεβαιώνει το Ισλάμ, είναι η βάση του ανθρωπισμού του ανθρώπου, το νόημά του και το περιεχόμενό του. Η αποδοχή αυτού του φορτίου από τον άνθρωπο, τον κατατάσσει σε ένα υψηλότερο επίπεδο από την υπόλοιπη δημιουργία, ακόμα και από τους αγγέλους. Γιατί μόνο εκείνος είναι ικανός να δεχθεί την ευθύνη. Αποτελεί την κοσμική του σημασία. Μία τεράστια διαφορά διαχωρίζει τον ανθρωπισμό του Ισλάμ από τους άλλους ανθρωπισμούς. Ο ελληνικός πολιτισμός για παράδειγμα, ανέπτυξε έναν ισχυρό ανθρωπισμό τον οποίο η Δύση χρησιμοποιεί ως πρότυπο από την Αναγέννηση. Βασισμένος σε έναν υπερβολικό νατουραλισμό, ο ελληνικός ανθρωπισμός θεοποίησε τον άνθρωπο, όπως και τις αδυναμίες του. Γι' αυτό οι Έλληνες δεν ένιωσαν προσβεβλημένοι με το να αντιπροσωπεύουν τους θεούς τους με το να κλέβουν και να μηχανορραφούν ο ένας ενάντια στον άλλο, να απατούν τις συντρόφους τους, να ληστεύουν, να κάνουν αιμομιξία, να είναι επιθετικοί, να ζηλεύουν και να εκδικούνται, όπως και άλλες πράξεις βίας. Όντας κομμάτι της ίδιας της ύλης από την οποία φτιάχτηκε η ανθρώπινη ζωή, τέτοιες πράξεις και πάθη

θεωρήθηκαν φυσικά, όπως και η τελειότητα ή η αρετή. Ως φύση, και τα δύο θεωρήθηκαν εξίσου άξια στοχασμού στην αισθητικούς μορφή, για λατρεία και για μίμηση από τους ανθρώπους για τους οποίους η θεοί ήταν η αποθέωση. Ο Χριστιανισμός, από την άλλη πλευρά, στα πρώτα του χρόνια αντιδρούσε σε αυτόν τον ελληνιστικό ανθρωπισμό. Έφτασε στο αντίθετο άκρο του να υποβιβάζει τον άνθρωπο μέσω του «προπατορικού αμαρτήματος» και να τον κηρύξει «έκπτωτο πλάσμα», μια «αμαρτωλή μάζα».²⁹

Η υποβάθμιση του ανθρώπου στο επίπεδο μίας απόλυτης, παγκόσμιας, έμφυτης και απαραίτητης κατάστασης αμαρτίας, από την οποία είναι αδύνατο για οποιονδήποτε άνθρωπο να ξεφύγει με τη δική του προσπάθεια, ήταν η λογική προϋπόθεση ώστε η Υψηλότητα του Θεού να ενσαρκώσει τον εαυτό Του, να υποφέρει και να πεθάνει για την εξιλέωση της αμαρτωλής φύσης του ανθρώπου. Με άλλα λόγια, αν ο Θεός πρέπει να φέρει τη λύτρωση, πρέπει να υπάρχει μία τόσο δύσκολη κατάσταση, τόσο απόλυτη που μόνο ο Θεός μπορεί να σώσει τον άνθρωπο από αυτήν. Έτσι η αμαρτωλή φύση του ανθρώπου απολυτοποιήθηκε ώστε να γίνει «άξια» της Σταύρωσης του Θεού. Ο Ινδουισμός ταξινόμησε την ανθρωπότητα σε κάστες, και κατέταξε την πλειοψηφία της ανθρωπότητας στις κατώτατες τάξεις, των «ανέγγιχτων» αν ήταν Ινδοί Ιθαγενείς, ή malitcha, τους θρησκευτικά ακάθαρτους ή μολυσμένους του υπόλοιπου κόσμου. Για τους χαμηλότερους ή για τους άλλους δεν υπάρχει άνοδος στις ανώτερες, προνομιούχες τάξεις των Βραχμάνων σε αυτήν τη ζωή. Τέτοια μετάταξη είναι πιθανή μόνο μετά θάνατον μέσω της μετενσάρκωσης των ψυχών. Σε αυτήν τη ζωή, ο άνθρωπος ανήκει απαραίτητα στην κάστα στην οποία γεννήθηκε. Η ηθική προσπάθεια δεν έχει καμία συνέπεια στο υποκείμενό της όσο αυτό ζει σε αυτόν τον κόσμο. Τέλος, ο Βουδισμός έκρινε όλους τους ανθρώπους και την υπόλοιπη

29 Για να χρησιμοποιήσω τον όρο του Αγίου Αυγουστίνου.

δημιουργία ως αιώνιο βάσανο και μιζέρια. Η ίδια η ύπαρξη, όπως κηρύττει, είναι κακή και το μόνο καθήκον του ανθρώπου που έχει νόημα είναι να αναζητά την απαλλαγή από αυτήν μέσω πειθαρχίας και πνευματικής προσπάθειας.

Ο ανθρωπισμός του tawhid είναι ο μόνος αυθεντικός. Μόνο αυτό σέβεται τον άνθρωπο ως άνθρωπο και πλάσμα χωρίς να τον θεοποιεί ή να τον εξευτελίζει. Από μόνο του ορίζει την αξία του ανθρώπου ως προς τις αρετές του και ξεκινά την αξιολόγησή του για αυτόν με ένα θετικό σημάδι για την έμφυτη προικοδότηση που έχει δώσει ο Θεός σε όλους τους ανθρώπους ως προετοιμασία για το ευγενές έργο τους. Από μόνο του ορίζει τις αρετές και τα ιδανικά της ανθρώπινης ζωής ως προς το ίδιο το περιεχόμενο της φυσικής ζωής, αντί να τα απαρνείται, καθιστώντας έτσι τον ανθρωπισμό του ηθικό και θετικό προς τη ζωή.

ΤΟ ΤΑΩΗΙΔ ΩΣ Η ΠΡΩΤΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΕΙΟΛΟΓΙΑΣ. Το tawhid επιβεβαιώνει ότι ο Θεός δημιούργησε την ανθρωπότητα ώστε οι άνθρωποι να αποδείξουν ότι είναι ηθικά άξιοι, μέσω των πράξεων τους.³⁰ Ως υπέρτατος και απόλυτος δικαστής, Αυτός προειδοποίησε ότι όλες οι ανθρώπινες πράξεις θα υπολογιστούν.³¹ Ότι εκείνοι που τις έπραξαν θα ανταμειφθούν για τις καλές πράξεις και θα τιμωρηθούν για τις κακές.³² Το tawhid επιβεβαιώνει περαιτέρω ότι ο Θεός τοποθέτησε τον άνθρωπο στη γη ώστε να την εποικήσει³³, να ξεκινήσει μια νέα πορεία στα μονοπάτια της, να φάει τα φρούτα της, να απολαύσει την καλοσύνη και την ομορφιά της και να κάνει εκείνη και τον εαυτό του να ευημερήσουν.³⁴ Αυτή είναι η επιβεβαίωση του κόσμου: να αποδεχθεί κανείς τον κόσμο γιατί είναι αθώος και καλός, δημιουργημένος από τον Θεό, κατά παραγγελία από

30 Κοράνι 11:7; 18:7; 47:31; 67:2.

31 Ibid., 9:95, 106.

32 Ibid., 99:7-8; 101:6, 11.

33 Ibid., 11:61.

34 Ibid., 2:57, 172; 5:90; 7:31, 159; 20:81; 67:15; 92:10.

εκείνον για ανθρώπινη χρήση. Όντως, τα πάντα στον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων του ήλιου και του φεγγαριού, είναι φτιαγμένα για να εξυπηρετούν τον άνθρωπο. Όλη η δημιουργία είναι ένα θέατρο στο οποίο ο άνθρωπος πρέπει να εκτελέσει τις ηθικές του πράξεις κι έτσι να εφαρμόσει το ανώτερο μέρος της θείας θέλησης. Ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για να ικανοποιήσει τα ένστικτά του και τις ανάγκες του και κάθε άτομο είναι υπεύθυνο να είναι ίδια η ικανοποίηση για όλους τους ανθρώπους. Ο άνθρωπος είναι υποχρεωμένος να αναπτύξει το ανθρώπινο δυναμικό όλων των ανθρώπων στον υψηλότερο δυνατό βαθμό, ώστε να μπορεί να γίνει πλήρης χρήση όλων των φυσικών τους χαρισμάτων. Είναι υποχρεωμένος να μετατρέψει ολόκληρη τη γη σε παραγωγικά περιβάλλια και όμορφους κήπους. Μπορεί εν μέσω της διαδικασίας να εξερευνήσει τον ήλιο και το φεγγάρι αν αυτό είναι απαραίτητο.³⁵ Βεβαίως, πρέπει να ανακαλύψει και να μάθει τα μοτίβα της φύσης, της ανθρώπινης ψυχής, της κοινωνίας. Σίγουρα θα έπρεπε να βιομηχανοποιήσει και να αναπτύξει τον κόσμο ώστε να γίνει τελικά ο κήπος όπου ο λόγος του Θεού είναι υπέρτατος.

Ο πολιτισμός είναι πραγματικά δημιουργικός σε μια τέτοια επιβεβαίωση του κόσμου. Παράγει τα στοιχεία από τα οποία φτιάχνονται οι πολιτισμοί, όπως και τις κοινωνικές δυνάμεις που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξή τους και τις διαδικασίες τους. Το tawhid είναι αντίθετο στη μοναστική ζωή, αντίθετο στην απομόνωση, αντίθετο στην άρνηση του κόσμου, και αντίθετο του ασκητισμού.³⁶ Από την άλλη πλευρά, η

35 Όπως είπε ο Θεός στο Κοράνι, «Ας διεισδύσετε στις περιοχές του ουρανού και της γης αν μπορείτε. Δεν θα το κάνετε αυτό παρά μόνο με δύναμη και εξουσία» (55:33).

36 Κοράνι 57:27. Πράγματι, στεκόμαστε υπό τη θεία εντολή, «Και μη εγκαταλείψεις το μερίδιό σου από αυτόν τον κόσμο» (28:77). Ο Θεός δίδαξε τους ανθρώπους να προσεύχονται σε Αυτόν ώστε «να τους δοθεί πλεονέκτημα σε αυτόν τον κόσμο καθώς και στον επόμενο» (2:201; 7:156). Επιπλέον, τους διαβεβαίωσε ότι Αυτός θα απαντήσει στις προσευχές τους εάν κάνουν τις καλές πράξεις (16:30;39:10).

επιβεβαίωση δεν σημαίνει την άνευ όρων αποδοχή του κόσμου και της φύσης ως έχουν. Χωρίς μία αρχή η οποία να ελέγχει την υλοποίηση ή την πραγματοποίηση του κόσμου και της φύσης, η επιβεβαίωση του ανθρώπου και της φύσης μπορεί να βρεθεί αντιμέτωπη με τον εαυτό της από την υπερβολική επιδίωξη οποιασδήποτε αξίας, στοιχείου ή δύναμης ή συνδυασμού τους, στον αποκλεισμό όλων των άλλων. Το να ισορροπείς και να πειθαρχείς τις επιδιώξεις του ανθρώπου ώστε να αποτελέσουν την αρμονική πραγματοποίηση όλων των αξιών, υπό το σύστημα προτεραιοτήτων που τους ανήκει, παρά από οποιαδήποτε βιασύνη, πάθος, ζήλο ή τυφλότητα του ανθρώπου, είναι μία απαραίτητη προϋπόθεση. Χωρίς αυτό, η επιδίωξη μπορεί να καταστραφεί από μόνη της είτε από τραγωδία είτε από επιπολαιότητα, ή μπορεί να εξαπολύσει κάποια πραγματικά σατανική δύναμη. Ο ελληνικός πολιτισμός για παράδειγμα, υπέβραλλε στο κυνήγι του κόσμου. Ισχυρίστηκε ότι τα πάντα στη φύση είναι αδιαπραγμάτευτα καλά και ως εκ τούτου άξια επιδίωξης και πραγματοποίησης. Συνεπώς, δήλωσε όλα όσα είναι επιθυμητά, τα αντικείμενα αληθινού ενδιαφέροντος, το να είναι εκ των πραγμάτων καλά, με το σκεπτικό ότι η ίδια η επιθυμία, από τη στιγμή που είναι φυσική, είναι και καλή, Ότι η φύση συχνά έρχεται σε αντίθεση με τον εαυτό της, ότι και οι επιδιώξεις τέτοιων επιθυμιών ή στοιχείων της φύσης μπορεί να αντιπαρατεθούν το ένα στο άλλο, δεν είχε αρκετή έφεση για να δικαιολογήσει την αναθεώρηση της πρώτης υπόθεσης. Η ανάγκη για μία υπερφυσική αρχή που να υπεργεφυρώνει όλες τις τάσεις και τις επιθυμίες της φύσης και σε όρους υπό τους οποίους οι αντιθέσεις τους και οι διαφορές τους μπορούν να κατανοηθούν, πρέπει να αναγνωριστεί. Αλλά αντί να συνειδητοποιήσει αυτήν την αλήθεια, ο ελληνικός πολιτισμός ήταν τόσο μεθυσμένος με την εξ' ορισμού ομορφιά της φύσης, θεώρησε την τραγική έκβαση του νατουραλισμού ως κάτι το φυσικό. Από την Αναγέννηση, ο σύγχρονος δυτικός πολιτισμός

έχει αποδώσει τον ύψιστο σεβασμό στην τραγωδία. Ο ζήλος του για τον νατουραλισμό, έφτασε στο ακραίο σημείο της αποδοχής της φύσης χωρίς ηθική ως μία υπερφυσική συνθήκη. Από τη στιγμή που ο δυτικός άνθρωπος πάλευε ενάντια στην Εκκλησία και σε ό,τι αυτή αντιπροσωπεύει, η πρόοδος του ανθρώπου στην επιστήμη είχε γίνει αποδεκτή ως η απελευθέρωση από τα νύχια της. Ως εκ τούτου, ήταν εξαιρετικά δύσκολο ακόμη και να συλλάβει κανείς την παγκόσμια επιβεβαίωση ή τον νατουραλισμό ως συνδεδεμένο με κανονιστικά νήματα τα οποία εκτείνονται από μία εξ αρχής, ονομαστική, απόλυτη πηγή. Χωρίς τέτοια νήματα, ο νατουραλισμός είναι καταδικασμένος να πέσει σε αντιθέσεις, σε αντιπαραθέσεις με τον ίδιο του τον εαυτό, οι οποίες είναι εξ υποθέσεως αδιάλυτες. Η κοινωνία του Ολύμπου δεν μπορούσε να ζήσει σε αρμονία με τον εαυτό της κι έτσι έπρεπε να αυτοκαταστραφεί. Η επιβεβαίωσή της για τον κόσμο ήταν μάταιη.

Η εγγύηση της επιβεβαίωσης του κόσμου, η οποία τον διασφαλίζει να παράξει ένα ισορροπημένο, μόνιμο, αυτοδιορθούμενο πολιτισμό, είναι η ηθική. Πράγματι, ο αληθινός πολιτισμός δεν είναι τίποτε παρά η επιβεβαίωση του κόσμου, πειθαρχημένη από μία εξ αρχής, ή υπερφυσική, ηθική της οποίας το εσωτερικό περιεχόμενο ή οι αξίες της δεν είναι εχθρικές απέναντι στη ζωή και τον κόσμο, στον χρόνο και στην ιστορία, στη λογική. Τέτοια ηθική παρέχεται μόνο από το tawhid, ανάμεσα σε όλες τις γνωστές στον άνθρωπο ιδεολογίες.

ΤΟ ΤΑΩΗΙΔ ΩΣ Η ΠΡΩΤΗ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΥ. Το tawhid ισχυρίζεται ότι «το ummah σας είναι ένα ενιαίο ummah, του οποίου Κύριος είναι ο Θεός. Για αυτό, προσκυνήστε και υπηρετήστε Τον.»³⁷ Το tawhid σημαίνει ότι οι πιστοί είναι πράγματι μία ενιαία αδελφότητα, της οποίας τα μέλη αγαπούν αμοιβαία το ένα το άλλο απέναντι στον Θεό, που συμβουλεύουν

37 Κοράνι 21:92; 23:53.

το ένα το άλλο να πράττουν δίκαια και να είναι υπομονετικά³⁸, που συνδέονται μεταξύ τους χωρίς εξαιρέσεις με το σχοινί του Θεού και δεν χωρίζονται το ένα από το άλλο³⁹, που υπολογίζουν το ένα το άλλο, διατάσσοντας το καλό και απαγορεύοντας το κακό⁴⁰, που τελικά, υπακούν τον Θεό και τον Προφήτη Του.⁴¹

Το όραμα του ummah είναι ένα, όπως είναι και η αίσθηση και η θέληση, όπως και η πράξη. Το ummah είναι μία τάξη ανθρώπων που αποτελούνται από μία τριμερή ομοφωνία του μυαλού, της καρδιάς και του χεριού. Υπάρχει ομοφωνία στη σκέψη τους, στην απόφασή τους, στη συμπεριφορά τους και στον χαρακτήρα τους, και στα χέρια τους. Είναι μια παγκόσμια αδελφότητα η οποία δεν γνωρίζει χρώμα ούτε εθνική ταυτότητα. Στα σύνορά της, όλοι οι άνθρωποι είναι ένα, μετρήσιμοι μόνο ως προς την ευσέβεια.⁴² Αν οποιοδήποτε από τα μέλη της αποκτήσει κάποια νέα γνώση, είναι καθήκον του να τη διδάξει στα υπόλοιπα. Αν οποιοδήποτε αποκτήσει τροφή ή άνεση, είναι καθήκον του να τα μοιραστεί με τα υπόλοιπα. Αν οποιοδήποτε πετύχει καθιέρωση, επιτυχία και ευημερία, είναι καθήκον του να βοηθήσει τα υπόλοιπα να πετύχουν το ίδιο.⁴³

Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει tawhid χωρίς ummah. Το ummah είναι το μέσον της γνώσης, της ηθικής, τους χαλιφάτου (της αντιπροεδρίας) του ανθρώπου, της επιβεβαίωσης του κόσμου.

38 Όπως επισημαίνει ο Surah Al Asr. Βλέπε επίσης 49:10.

39 Ibid., 3:103.

40 Ibid., 3:110; 5:82; 9:113; 20:54, 128.

41 Όπως ο Θεός έχει διατάξει στα εδάφια 3:32, 132; 4:58; 5:95; 24:54; 47:33; 64:12.

42 Όπως είπε το hadith, παραθέτοντας το αποχαιρετιστήριο κήρυγμα του Προφήτη στο τελευταίο του προσκύνημα. Με τον όρο τριμερής συναίνεση εννοούμε την ομοιότητα του οράματος ή του μυαλού ή της σκέψης, τη συμφωνία της βούλησης ή της απόφασης και της πρόθεσης και τη συμφωνία της δράσης ή των ανθρωπίνων χεριών.

43 Ο Προφήτης παρομοίασε τους Μουσουλμάνους με ένακαλοκατασκευασμένο κτήριο του οποίου τα μέρη συμπληρώνουν το ένα το άλλο, και με ένα οργανικό σώμα που αντιδρά στην ολότητά του οποτεδήποτε προσβάλλεται κάποιο όργανο ή μέρος του.

Το ummah είναι μία παγκόσμια τάξη η οποία κατανοεί ακόμη και όσους δεν είναι πιστοί. Είναι μία τάξη ειρήνης, μία Pax Islamica, πάντα ανοικτή σε όλα τα άτομα και τις ομάδες οι οποίες αποδέχονται την αρχή της ελευθερίας να πείσουν και να πειστούν για την αλήθεια, που αναζητούν μία παγκόσμια τάξη στην οποία οι ιδέες, τα αγαθά, ο πλούτος ή οι άνθρωποι διακινούνται ελεύθερα. Η Pax Islamica είναι μία διεθνής τάξη που ξεπερνά κατά πολύ τα Ηνωμένα Έθνη, αυτό το παιδί του χθες, αποβεβλημένο και παραμορφωμένο από τις αρχές του έθνους - κράτους και την κυριαρχία των «μεγάλων δυνάμεων» οι οποίες τα αποτελούν. Αυτές οι αρχές είναι βασισμένες στην «εθνική κυριαρχία» όπως έχει εξελιχθεί στην ιδεολογική ιστορία της Ευρώπης από την Ανασύσταση και την πτώση του ιδανικού της παγκόσμιας κοινωνίας την οποία η Εκκλησία είχε μέχρι τώρα κουβαλήσει με μισή καρδιά. Αλλά η εθνική κυριαρχία είναι τελικά βασισμένη στον αξιολογικό και ηθικό σχετικισμό.

Τα Ηνωμένα Έθνη είναι επιτυχημένα αν εκπληρώνουν τον αρνητικό ρόλο της αποφυγής ή της παύσης του πολέμου μεταξύ των μελών της. Ακόμα και τότε, είναι μία ανίκανη τάξη καθώς δεν έχει στρατό εκτός από όταν οι «μεγάλες δυνάμεις» του Συμβουλίου Ασφαλείας συμφωνήσουν να τον παρέχουν σε περίπτωση ανάγκης. Σε αντίθεση, η Pax Islamica εγκαθιδρύθηκε σε ένα μόνιμο σύνταγμα από τον Προφήτη στη Μαντίνα μέσα στις πρώτες μέρες του Hijrah. Την έκανε ώστε να περιλαμβάνει τους Εβραίους της Μαντίνα και τους Χριστιανούς του Νατζράν, εγγυώμενη στους παραπάνω την ταυτότητά τους και τα θρησκευτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά τους ιδρύματα. Η ιστορία δεν γνωρίζει άλλο γραπτό σύνταγμα που να τιμά τις μειονότητες όπως το κάνει το σύνταγμα του ισλαμικού κράτους. Το σύνταγμα της Μεντίνα βρίσκεται σε ισχύ στα διάφορα ισλαμικά κράτη εδώ και δεκατέσσερις αιώνες και έχει αντισταθεί σε δικτάτορες και επαναστάσεις κάθε είδους - συμπεριλαμβανομένου του Τζένγκις Χαν και του Χουλάγκου!

Επομένως, το ummah, είναι μία παγκόσμια τάξη, εκτός από κοινωνική τάξη. Είναι η βάση του ισλαμικού πολιτισμού, είναι εκ των ουκ άνευ. Στην αναπαράστασή τους της ανθρώπινης λογικής και καριέρας του Hayy ibn Yaqzān, οι φιλόσοφοι ανακάλυψαν ότι το Hayy, είχε με δική του προσπάθεια καταφέρει να ανακαλύψει την αλήθεια του Ισλάμ, και του tawhid, την ουσία του. Κάνοντας αυτό, ο Hayy έπρεπε να επινοήσει ή να ανακαλύψει το ummah. Έτσι, κατασκεύασε για τον εαυτό του ένα κανό από έναν κούφιο κορμό, και έβαλε πλώρη για τον άγνωστο ωκεανό, για να ανακαλύψει το ummah, χωρίς το οποίο όλη του η γνώση δεν θα ήταν σε συνέπεια με την αλήθεια.

Το tawhid είναι εν συντομία, ο ουμματισμός.

ΤΟ ΤΑΩΗΙΔ ΩΣ Η ΠΡΩΤΗ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ. Tawhid σημαίνει να εξαιρέσεις την Θεότητα από ολόκληρο το βασίλειο της φύσης. Όλα όσα αποτελούν ή βρίσκονται μέσα στη δημιουργία είναι πλάσματα, μη υπερβατικά, υποκείμενα στους νόμους του χωροχρόνου. Τίποτα από αυτά δεν μπορεί να είναι Θεός, ή θεϊκά κατά οποιαδήποτε έννοια, ειδικά τα οντολογικά τα οποία το tawhid, ως η ουσία του μονοθεϊσμού, απορρίπτει. Ο Θεός είναι κάτι εντελώς άλλο από τη δημιουργία, από τη φύση και ως εκ τούτου είναι υπερβατικός. Είναι το μόνο υπερβατικό ον. Το tawhid ισχυρίζεται περειαίρω ότι τίποτα δεν μοιάζει με αυτόν⁴⁴, και ως εκ τούτου, τίποτα στην πλάση δεν μπορεί να Του μοιάζει ή να Τον συμβολίζει, τίποτα δεν μπορεί να Τον εκπροσωπήσει. Πράγματι, Εκείνος είναι εξ ορισμού υπεράνω εκπροσώπησης. Ο Θεός είναι Αυτός στον Οποίο δεν υπάρχει καμία αισθητική διαίσθηση.

Ως αισθητική εμπειρία, νοείται η εμπειρία μέσω των αισθήσεων, μιας εκ των προτέρων μεταφυσικής ουσίας που λειτουργεί ως κανονιστική αρχή του παρατηρούμενου αντικειμένου. Είναι αυτό που το αντικείμενο πρέπει να είναι.

44 Κοράνι 42:11.

Όσο πιο κοντά σε αυτήν την ουσία βρίσκεται το παρατηρούμενο αντικείμενο, τόσο πιο όμορφο είναι. Στην περίπτωση της ζωντανής φύσης, των φυτών, των ζώων και ειδικά των ανθρώπων, το όμορφο είναι αυτό που πλησιάζει όσο πιο κοντά γίνεται στην εκ των προτέρων ουσία, ώστε οποιοσδήποτε είναι ικανός να κρίνει θα είχε δίκιο στο να πιστεύει ότι στο αισθητικό αντικείμενο η φύση έχει αρθρωθεί εύγλωττα, ξεκάθαρα. Ότι το όμορφο αντικείμενο είναι αυτό που η φύση εννοούσε, όπως τόσο σπάνια κάνει ανάμεσα στις χίλιες και μία ελλείψεις της. Η τέχνη είναι η διαδικασία του να ανακαλύπτεις μέσα στη φύση αυτήν τη μεταφυσική ουσία και να την αναπαραστήσεις σε φυσική μορφή. Προφανώς, η τέχνη δεν είναι η μίμηση της δημιουργούμενης φύσης. Ούτε είναι η αισθητήρια αναπαράσταση της δημιουργημένης φύσης, αντικείμενα των οποίων η «φύση» ή η φυσική πραγματικότητα είναι πλήρης. Μία φωτογραφική αναπαράσταση μπορεί να είναι χρήσιμη για απεικόνιση ή για καταγραφή, για την καθέρωση της ταυτότητας. Ως έργο τέχνης, είναι άνευ αξίας. Η τέχνη είναι η ανάγνωση στη φύση, μιας μεταφυσικής ουσίας, και η παροχή ορατής μορφής σε εκείνη.

Όπως έχει οριστεί και αναλυθεί μέχρι τώρα, η τέχνη είναι αναγκαστικά το τεκμήριο να βρεις στη φύση αυτό που δεν προέρχεται από αυτήν. Αλλά αυτό που δεν είναι φυσικό είναι υπερβατικό, και μόνο κάτι το θεϊκό πληροί τις προϋποθέσεις για αυτό. Ακόμη, από την στιγμή που η εκ των προτέρων ουσία η οποία είναι το αντικείμενο της αισθητικής εκτίμησης είναι κανονιστική και όμορφη, τα αισθήματα του ανθρώπου επηρεάζονται ιδιαίτερα από αυτήν. Αυτός είναι ο λόγος που οι άνθρωποι αγαπούν το ωραίο και καθορίζονται από αυτό. Όπου βλέπουν το ωραίο στην ανθρώπινη φύση, η εκ των προτέρων μεταφυσική ουσία είναι η ανθρωπιά, εξιδανικευμένη σε υπερβατικό βαθμό. Αυτό ακριβώς είναι που οι Έλληνες αποκαλούσαν αποθέωση, ή τη μετατροπή ενός ανθρώπου

σε θεότητα. Οι άνθρωποι είναι επιρρεπείς στο να λατρεύουν τέτοιους μεταμορφωμένους ανθρώπους και να τους βλέπουν ως θεούς. Ο μοντέρνος δυτικός άνθρωπος έχει πολύ μικρή ανοχή για οποιαδήποτε θεότητα όσον αφορά το μεταφυσικό. Αλλά όσον αφορά την ηθική και την συμπεριφορά, οι «θεοί» τους οποίους δημιουργεί μέσω της εξιδανίκευσης των ανθρωπίνων παθών και τάσεων είναι αυτοί που πραγματικά καθορίζουν τις πράξεις του.

Αυτό μας εξηγεί γιατί ανάμεσα στον Αρχαίους Έλληνες, οι τέχνες που αναπαριστούσαν τους θεούς ως αποθέωση των ανθρωπίνων στοιχείων, της ανθρώπινης ποιότητας ή των ανθρωπίνων παθών, οπτικά στη γλυπτική και θεωρητικά στην ποίηση και στο δράμα, ήταν η κατεξοχήν αισθητική αναζήτηση. Τα αναπαριστώμενα αντικείμενα -οι θεοί- ήταν όμορφα καθώς ήταν η εξιδανίκευση του τι θα έπρεπε να είναι η ανθρώπινη φύση. Η ομορφιά τους δεν έκρυβε την έμφυτη διαμάχη του ενός με τον άλλο θεό, ακριβώς επειδή καθένας από αυτούς ήταν ένα πραγματικό αντικείμενο της φύσης, απολυτοποιημένο στη θειότητά του, σε υπερφυσικό βαθμό.

Ήταν μόνο στη Ρώμη, στο θέατρο της ελληνικής παρακμής, όπου η ανώτατη ελληνική τέχνη της γλυπτικής, εκφυλίστηκε σε εμπειρικά, ρεαλιστικά πορträιτα των διαφόρων αυτοκρατόρων. Ακόμα και εκεί βέβαια, αυτό δε θα ήταν δυνατόν χωρίς τη θεοποίηση του αυτοκράτορα. Στην Ελλάδα, όπου η θεωρία παρέμεινε καθαρή για αιώνες, η τέχνη του δράματος εξελίχθηκε παράλληλα με αυτήν της γλυπτικής, ακριβώς για να αναπαραστήσει της αιώνιες διαμάχες των θεών μεταξύ τους, με μέσο το ξεδίπλωμα μίας σειράς γεγονότων στα οποία ο κάθε χαρακτήρας εμπλεκόταν. Ο σκοπός ήταν η αναπαράσταση των χαρακτήρων, για τους οποίους οι θεατές ήξεραν ότι είναι άνθρωποι, εντελώς άνθρωποι, αλλά οι οποίοι ήταν η πηγή απέραντης απόλαυσης. Αν τα δραματικά γεγονότα που ξεδιπλώνονταν μπροστά στα μάτια τους οδηγούσαν σε

ένα τραγικό τέλος, αυτό θεωρούταν κάτι το απαραίτητο και το έμφυτο. Η αναγκαιότητά τους αφαιρούσε τον πόνο τους, και μέσω της κάθαρσης βοηθούσε να φύγουν από πάνω τους οι ενοχές που ένιωθαν για τις ανήθικες διαβεβαιώσεις και επιδιώξεις τους. Για αυτό η τέχνη της τραγωδίας, γεννημένη και τελειοποιημένη στην Ελλάδα, ήταν το αποκορύφωμα των λογοτεχνικών τεχνών καθώς και όλων των ανθρωπιστικών επιστημών. Σε μία σπάνια ειλικρινή δήλωση, ο Ανατολιστής G. E. von Grunebaum, είπε ότι το Ισλάμ δεν είχε εικαστικές τέχνες (γλυπτική, ζωγραφική και δράμα) καθώς ήταν ελεύθερο από ενσαρκωμένους ή ενυπάρχοντες στη φύση θεούς, θεούς των οποίων οι πράξεις έρχονται σε σύγκρουση με τις πράξεις των υπολοίπων ή με το κακό.⁴⁵ Ο von Grunebaum το εννοούσε ως μομφή για το Ισλάμ, ενώ στην πραγματικότητα αυτό ήταν που έκανε το Ισλάμ να ξεχωρίζει. Γιατί η μοναδική δόξα του Ισλάμ, είναι ότι είναι ελεύθερο από ειδωλολατρία, από την παρανόηση του δημιουργημένου, ως Δημιουργό. Παρόλα αυτά, η δήλωση παραμένει αληθινή, γιατί φανερώνει την οικεία σχέση μεταξύ των εικαστικών τεχνών, των παγανιστικών θρησκειών της αρχαιότητας και της ενσαρκωμένης θεολογίας της Δύσης.

Οι Εβραίοι είχαν προηγουμένως υποστηρίξει ότι η υπέρβαση του Θεού απέκλειε κάθε κατασκευή «χαραγμένων εικόνων» και δεσμεύτηκαν, υπακούοντας σε εκείνη τη θεία εντολή, σε μια ολόκληρη ιστορία σχεδόν ολοκληρωτικής απόσυρσης από οποιαδήποτε εικαστική τέχνη.⁴⁶ Παρήγαγαν κάποια λίγα έργα υπό την επιρροή της Αιγύπτου, της Ελλάδας και της Ρώμης, και της Χριστιανοσύνης. Στη σύγχρονη εποχή, ειδικά μετά τη χειραφέτησή τους υπό τον Ναπολέοντα και την αφομοίωσή τους στη δυτική κουλτούρα, έχουν αποκηρύξει την αρχική τους σημερινή θέση για τον νατουραλισμό της Δύσης.

45 Για περισσότερες λεπτομέρειες αυτής της ερώτησης, βλ. Ismail al Faruqi, «Ισλάμ και Τέχνη», *Studia Islamica*, 37 (1973), σελ. 81-109.

46 I. R. al Faruqi «Για τη Φύση του Θρησκευτικού Έργου Τέχνης» *Το Ισλάμ και η Σύγχρονη Εποχή*, 1 (1970) σελ. 68-81.

Το tawhid δεν είναι κατά της καλλιτεχνικής δημιουργικότητας, ούτε κατά της απόλαυσης του ωραίου. Αντιθέτως, το tawhid ευλογεί το ωραίο και το προωθεί. Βλέπει την απόλυτη ομορφιά μόνο στον Θεό και στον αποκαλυπτικό λόγο του και στο θέλημά του. Κατά συνέπεια, ήταν επιρρεπές στη δημιουργία μιας νέας τέχνης που αρμόζει στην άποψή του. Ξεκινώντας από την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει άλλος Θεός εκτός από τον Θεό, ο μουσουλμάνος καλλιτέχνης ήταν πεπεισμένος ότι τίποτα στη φύση δεν μπορεί να αναπαραστήσει ή να εκφράσει τον Θεό. Μέσω του στυλιζαρίσματος, απομάκρυνε κάθε αντικείμενο όσο το δυνατόν πιο μακριά από τη φύση. Πράγματι, το αντικείμενο της φύσης ήταν τόσο μακριά από τη φύση που έγινε σχεδόν αγνώριστο. Στο χέρι του, το στυλιζάρισμα ήταν ένα αρνητικό εργαλείο με το οποίο έλεγε «Όχι!» σε κάθε φυσικό αντικείμενο, στην ίδια τη δημιουργία. Αρνούμενος εντελώς τη φυσικότητά της, ο μουσουλμάνος καλλιτέχνης εξέφρασε με ορατή μορφή την αρνητική κρίση ότι δεν υπάρχει Θεός εκτός από τον Θεό. Αυτό το shahadah (μαρτυρία) του μουσουλμάνου καλλιτέχνη είναι πράγματι το αντίστοιχο της άρνησης της υπερβατικότητας στη φύση.

Ο μουσουλμάνος καλλιτέχνης δεν σταμάτησε εκεί. Το δημιουργικό του ρήγμα ήρθε όταν συνειδητοποίησε ότι το να εκφράζεις τον Θεό ως μια μορφή της φύσης είναι ένα πράγμα και το να εκφράσεις τη μη δυνατότητα έκφρασής Του σε μια τέτοια μορφή είναι κάτι άλλο. Το να συνειδητοποιείς ότι ο Θεός -ας είναι δοξασμένος στην υπερβατικότητά Του-, είναι κάτι που δεν μπορεί να εκφραστεί οπτικά, είναι ο υψηλότερος δυνατός αισθητικός στόχος για τον άνθρωπο. Ο Θεός είναι το απόλυτο, το ύψιστο. Το να Τον κρίνεις ως κάτι αδύνατο να αναπαρασταθεί από οτιδήποτε στη δημιουργία σημαίνει ότι παίρνεις την απολυτότητα και την υπεροχή Του στα σοβαρά. Το να Τον φαντάζεται κανείς ως διαφορετικό από όλα όσα είναι στη δημιουργία σημαίνει να Τον βλέπει ως «όμορφο – πάνω

από οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο το οποίο είναι όμορφο». Η αδυναμία έκφρασης του θεϊκού είναι ένα θεϊκό χαρακτηριστικό, του οποίου το νόημα είναι αχανές, η απολυτότητα, το τελικό, το χωρίς όρους, το χωρίς όρια. Το άπειρο είναι σε κάθε έννοια το αδύνατο έκφρασης.

Στην αναζήτηση αυτής της γραμμής της ισλαμικής σκέψης, ο μουσουλμάνος καλλιτέχνης έχει εφεύρει την τέχνη της διακόσμησης και τη μετέτρεψε στο «αραβούργημα» ένα μη εξελικτικό σχέδιο το οποίο απλώνεται προς κάθε κατεύθυνση, στο άπειρο. Το αραβούργημα, μεταμορφώνει το φυσικό αντικείμενο που διακοσμεί, είτε αυτό είναι ύφασμα, μέταλλο, βάζο, τοίχος, οροφή, κολώνα ή σελίδα βιβλίου, σε ένα ανάλαφρο, διάφανο, αιωρούμενο μοτίβο το οποίο αναπτύσσεται στο άπειρο προς όλες τις κατευθύνσεις. Το φυσικό αντικείμενο δεν είναι ο εαυτός του αλλά «μετουσιώνεται». Γίνεται μόνο ένα οπτικό πεδίο. Αισθητικά, το φυσικό αντικείμενο γίνεται μέσω της πρακτικής του αραβουργήματος ένα παράθυρο στο άπειρο. Το να το δεις ως υπό-δηλωτικό του άπειρου σημαίνει να αναγνωρίσεις μια από τις έννοιες της υπέρβασης, το μόνο δεδομένο –αν και μόνο αρνητικά– στην αισθητηριακή αναπαράσταση και τη διαίσθηση.

Αυτό εξηγεί γιατί τα περισσότερα έργα τέχνης που έχουν φτιαχτεί από Μουσουλμάνους είναι αφηρημένα. Ακόμη και εκεί που έχουν χρησιμοποιηθεί εικόνες φυτών, ζώων και ανθρώπων, ο καλλιτέχνης τα έχει στυλιζάρει με τέτοιο τρόπο, ώστε να απαρνηθεί τη φυσικότητά τους, να αρνηθεί ότι οποιαδήποτε υπερφυσική ουσία κατοικεί μέσα τους. Σε αυτήν την προσπάθεια, ο μουσουλμάνος καλλιτέχνης βοηθήθηκε από τη γλωσσική και λογοτεχνική του κληρονομιά. Για τον ίδιο σκοπό, ανέπτυξε την αραβική γραφή έτσι ώστε να την κάνει ένα άπειρο αραβούργημα, το οποίο επεκτείνεται μη αναπτυσσιακά προς οποιαδήποτε κατεύθυνση επιλέξει ο καλλιγράφος. Το ίδιο ισχύει για τον μουσουλμάνο αρχιτέκτονα του οποίου το κτήριο

είναι ένα αραβούργημα στην πρόσοψη, τις όψεις, τον ορίζοντα, καθώς και την κάτοψη. Το tawhid είναι ο κοινός παρονομαστής για όλους τους καλλιτέχνες των οποίων η κοσμοθεωρία είναι αυτή του Ισλάμ, όσο και να απέχουν γεωγραφικά ή εθνοτικά.⁴⁷

47 Για περαιτέρω ανάγνωση πάνω στη σχέση του tawhid με τις άλλες τέχνες, βλέπε παρακάτω Κεφάλαια 23-19 [αναφορά στο πρωτότυπο Ο πολιτισμικός Άτλας του Ισλάμ] και Lois Lamya al Faruqi, Αισθητική Εμπειρία και οι Ισλαμικές Τέχνες, Ισλαμαμπάντ: Επιτροπή Εκατονταετηρίδας Hijrah, 1405/1985.

Το Διεθνές Ινστιτούτο Ισλαμικής Σκέψης παρουσιάζει με μεγάλη χαρά το έργο «Η Ουσία του Ισλαμικού Πολιτισμού» του Isma'il R. al-Faruqi της έκδοσης Occasional paper 21. Πρωτοεκδόθηκε ως το τέταρτο κεφάλαιο του «Πολιτιστικού Άτλαντα του Ισλάμ» του Isma'il R. al-Faruqi και της Lois Lamya al-Faruqi (1986) και διετελέσε μέρος ενός επίσημου και μνημειακού έργου, το οποίο παρουσιάζει την ολοκληρωμένη κοσμοθεωρία του Ισλάμ, τα πιστεύω του, τις παραδόσεις του και τη θέση του στον κόσμο.

Ο καθηγητής Isma'il R. al-Faruqi (1921-1986) ήταν ένας παλαιστίνιο-αμερικανός φιλόσοφος, οραματιστής και αυθεντία στη συγκριτική θρησκεία. Ένας μεγάλος σύγχρονος μελετητής του Ισλάμ, του οποίου η μελέτη περικλείει όλο το φάσμα των ισλαμικών σπουδών, καλύπτοντας τμήματα όπως τη μελέτη της θρησκείας, την ισλαμική σκέψη, την προσέγγιση στη γνώση, την ιστορία, την κουλτούρα, την εκπαίδευση, τον διαθρησκευτικό διάλογο, την αισθητική, την ηθική, την πολιτική, την οικονομία και την επιστήμη. Αναμφίβολα, ο al-Faruqi ήταν ένας από τους μεγάλους μουσουλμάνους μελετητές του 20ού αιώνα. Σε αυτή τη μελέτη, παρουσιάζει τη σημασία και το μήνυμα του Ισλάμ στον ευρύτερο κόσμο, δείχνοντας προς το tawhid (την ενότητα του Θεού) ως την ουσία και την πρώτη καθοριστική αρχή που δίνει στον ισλαμικό πολιτισμό την ταυτότητά του.